

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PSIHOĢIJAS NODAĻA

**PUSAUDŽU PIESAISTES MĀTEI, DRAUDZĪBAS AR
VIENAUDŽIEM UN EMOCIONĀLĀ INTELEKTA
SAKARĪBAS**

MAGISTRA DARBS

Autore: **Ieva Doniņa**

Studenta apliecības Nr: id09069

Darba vadītāja: docente, Dr. psych. Anika Miltuze

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Maģistra darba mērķis bija izpētīt sakarības starp piesaisti mātei, draudzību ar vienaudžiem un iezīmju emocionālo intelektu pusaudžiem, vai pastāv dzimumatšķirības piesaistes kvalitātē mātei, draudzībā ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos, un, cik lielā mērā piesaistes rādītāji mātei prognozē draudzības ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājus.

Pētījuma ietvaros piedalījās 120 pusaudži- 60 zēni un 60 meitenes, vecumā no 13- 16 gadiem, 7.-9. klases skolēni, kuri dzīvo kopā ar bioloģisko māti.

Pētījumā izmantotās metodes: Demogrāfisko datu aptauja, Pusaudžu piesaistes aptauja (The Adolescent Attachment Questionnaire (AAQ), West, Rose, Spreng, Sheldon- Keller, & Adam, 1998), ko Latvijā adaptējušas Bite I., Miltuze A., Sebre S. (2011), - „Cilvēki manā dzīvē” aptaujas daļa par attiecībām ar labāko draugu (People in My Life (PML), Ridenour, Greenberg, & Cook, 2006), adaptējusi Sevastjānova L. (2009) un- Iezīmju emocionālā intelekta aptauja- īsā versija (Trait Emotional Intelligence Questionnaire- Short Form (TEIQue-SF), Pedrites & Furnham, 2001), adaptējusi Kalteniece D. (2012).

Pētījumā ir atklāts, ka jo augstāka pusaudžu drošā piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāka uzticēšanās, komunikācijas pakāpe, zemāka līmeņa atsvešināšanās draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu, netiek uzrādīta statistiski nozīmīga negatīva saistība ar delinkventu uzvedību. Jo augstāka pusaudžu drošā piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāks iezīmju emocionālais intelekts- labklājība, paškontrolē, emocionalitāte un sabiedriskums. Pastāv statistiski nozīmīgas dzimumatšķirības draudzības attiecībās- uzticībā, komunikācijā, atsvešinātībā un iezīmju emocionālā intelekta – emocionalitātē, sabiedriskumā. Pastāv vairākas statistiski nozīmīgas saistības piesaistes kvalitātē mātei, draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos meiteņu un zēnu izlasē. Augstāki piesaistes rādītāji mātei prognozē zemāku atsvešināšanos zēniem, augstāku labklājību pusaudžiem, un augstāku sabiedriskumu meitenēm.

Atslēgas vārdi: piesaiste mātei, pusaudžu vecumposms, vienaudžu draudzība, emocionālais intelekts, dzimums

ABSTRACT

The aim of the Master Thesis was to explore the correlation between the attachment to mother, friendship with peers and trait emotional intelligence and are there sex differences in factors like attachment quality to mother, friendship with peers and trait emotional intelligence of indicators, and what is the extent to which the results of attachment to mother can predict friendship with peers.

There were 120 adolescent at the age 13-16, who lives together with their biological mother, participated in the research. Out of that 60 were boys and 60 were girls.

Following methods were used in the research: Demographic data questioner, The Adolescent Attachment Questionnaire (West, Rose, Spreng, Sheldon- Keller, & Adam, 1998), adapted by Bite I., Miltuze A., Sebre S. (2011), - Part of questioner „People in My Life” regarding relationship with the best friend (Ridenour, Greenberg, & Cook, 2006), adapted by Sevastjānova L.(2009) and- Trait Emotional Intelligence Questionnaire- Short Form (Pedrites & Furnham, 2001), adapted by Kalteniece D. (2012).

Results of the research shows that as higher quality is for adolescent secure attachment to mother, the higher degree of trust, communication, a lower level of estrangement in relations with best friend of the same gender is observed. No statistically significant negative relationship with delinquency behavior. The higher the quality of the secure attachment of adolescent to mother, the higher the trait emotional intelligence - well-being, self-control, emotionality and sociability.

There is a statistically significant sex differences in the friendship relationship – in trust, in communication, and in trust emotional intelligence. There are several statistically significant relationships for the quality of attachment to mother, friendship with same- sex best friend and trust of emotional intelligence in girls and boys samples. The higher attachment indicators predicts lower estrangement for boys, higher prosperity for adolescents and higher sociability for girls.

Key words: attachment to mother, adolescents age range, peer friendship, emotional intelligence, gender

SATURS

Anotācija.....	2
Abstract.....	3
Ievads	5
Pusaudžu vecumposma un attiecību ar vecākiem raksturojums.....	8
Piesaiste.....	10
Piesaistes stili.....	10
Piesaistes veidošanās ar māti un tēvu.....	12
Draudzība pusaudžu vecumā, tās raksturojums un dzimumatšķirības.....	14
Emocionālais intelekts.....	18
Emocionālā intelekta modeļi.....	18
Emocionālo intelektu ietekmējošie un saistītie faktori.....	20
Piesaistes sakarības ar draudzības attiecībām un iezīmju emocionālo intelektu.....	24
Metode	26
Pētījuma dalībnieki	26
Pētījuma instrumentārijs.....	26
Pētījuma procedūra	28
Rezultāti.....	29
Diskusija.....	37
Secinājumi.....	46
Izmantotā literatūra un avoti.....	49

IEVADS

Pusaudžu vecumposms no 12-18 gadiem, tiek uzskatīts kā kritiskākais periods, kad pusaudžiem ir raksturīgi savas identitātes meklējumi un piederība sociālai videi starp vienaudžiem (Cripps & Zyromski, 2009). Pusaudži šajā vecumā vēlas būt autonomi un iekļauties vienaudžu kompānijās. Viņi piešķir citādāku skatījumu uz līdzcilvēkiem, ģimeni, vienaudžu draugiem, un savas dzīves kvalitāti kā tādu (Nawaz, 2011). Pusaudžiem ir nepieciešams gūt atbalstu no vecākiem, jo tiek uzskatīts, ka vecāki, kuri ir ieinteresēti sniegt atbalstu saviem bērniem skolas dzīvē, nozīmīgi pozitīvi iespaido pusaudžu personību, pusaudžu attiecības ar vienaudžu draugiem un paaugstinātu pašapziņu, kas veicina arī panākumus skolā (Cripps & Zyromski, 2009).

Džons Boulbijs (Bowlby, 1988) uzskata, ka ir būtiski-, lai tiktu attīstītas emocionāli tuvas attiecības ar sev svarīgiem cilvēkiem, tādēļ ir svarīgi jau kopš bērna dzimšanas brīža veidot un attīstīt emocionāli tuvas savstarpējās attiecības, jo māte izveido pamatu tam, kā attīstīt un nostiprināt attiecības vēlākā vecumā ar saviem vienaudžiem (Meder, Zawicka, et al., 2009). Tas būtiski ietekmē to, kā tiks veidota piesaistes kvalitāte attiecībās starp vecākiem un bērniem paaudzē (Cripps & Zyromski, 2009).

Mātes ar augstāku drošās piesaistes kvalitāti pret bērna interesēm un vajadzībām,- ir empātiskākas, līdz ar to, vēlākā vecumā bērni ir daudz autonomāki un spēj mazāk pakļauties sociālās grupas spiedienam. Šiem bērniem esot pusaudžu vecumā ir raksturīga emocionāla labklājība, augstāka apmierinātību ar dzīvi, un spēja vieglāk adaptēties jaunā vidē (Sroufe, Egeland, Carlson & Collins, 2005; van Ijzendoorn, 1995; Zeanah, 2000) kā attiecībās ar draugiem, jo tiek sekmēta drošības izjūta, empātija un uzticēšanās (Espelage, Green, Wasserman, 2007). Tās bērna mātes, kurām ir raksturīga nedrošā piesaiste un vecāki veido neveselīgas attiecības ar savu bērnu, pusaudžu vecumā šiem bērniem ir tendence pārņemt vai veidot riskantu uzvedību atrodoties sociālā vidē (Patterson, Reid & Dishion, 1998).

Pusaudžu vecumā nozīmīgu lomu ieņem vienaudžiem draudzības attiecības, kas veido emocionāli drošu pamatu pusaudžiem-, atrodoties citā sociālā vidē, kas nav vecāki un ģimene. Draudzības attiecības veido veselīgu un pozitīvu indivīda attīstību, tādēļ būtiska nozīme ir vecāku attiecībām ar bērnu, kas nosaka tradīcijas un uzskatu veidošanos dažādu sociālu problēmu risināšanā, ko pusaudzis var pielietot atrodoties jaunā sociālā vidē, un turpmāk dzīvē. Atsevišķi autori uzskata, ka šajā vecumā pusaudži atrodoties draugu vidē vairāk pieņem antisociālu uzvedību kā pakļaušanos draugu nevēlamiem uzskatiem, kas sekmē neveselīgas attieksmes attīstīšanos (Espelage et al., 2007).

Pusaudži ar augstāku emocionālo intelektu spēj labāk pārvaldīt savas emocijas, kā arī, spēj noteikt savas un citu līdzcilvēku emocijas dažādās dzīves situācijās. Tas ir būtiski arī veidojot draudzības attiecības ar vienaudžiem, lai spētu vadīt savu rīcību un spētu pretoties vienaudžu nevēlamam spiedienam. Emocionālais intelekts ir saistīts ar sociāliem panākumiem, spēju izjust empātiju, mazāku negatīvo mijiedarbību un augstāku attiecību kvalitāti ar vienaudžiem un zemāku risku problemātiskai uzvedībai: vardarbībai, alkohola lietošanai, smēķēšanai un narkotiku lietošanai vienaudžu vidū (e.g., Brackett & Salovey, 2006, kā minēts Gorostiaga, Balluerka, Haranburu & Alonso-Arbiol, 2011). Emocionālais intelekts ir saistīts ar lielāku apmierinātību ar dzīvi un zemāku stresa līmeni (Extremera, Duran & Rey, 2007), kā arī ir cieši saistīts ar piesaistes stilu, vidi, kādā bērns ir uzaudzis, un vecāku audzināšanas prasmi. Pusaudži ar drošu piesaistes stilu spēj labāk kontrolēt negatīvās emocijas un viņiem piemīt pozitīvas emociju pārvaldīšanas prasmes, kuras izpauž sociālajā mijiedarbībā ar vienaudžiem (Simpson, 1990, Cooper et al., 1998, kā minēts Hamarta, Deniz & Saltali, 2009) salīdzinājumā ar pusaudžiem ar nedrošu piesaistes stilu vecākiem (Kobak & Sceery, 1988). Analizējot galvenās psiholoģiskās teorijas, vadošās koncepcijas izvēlētajā pētījuma jomā, tika izvirzīts maģistra darba:

-pētījuma mērķis: izpētīt sakarības starp piesaisti mātei, draudzību ar vienaudžiem un iezīmju emocionālo intelektu pusaudžiem vecumā no 13-16 gadiem.

-pētījuma hipotēzes:

1. Jo augstāka pusaudžu drošā piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāka uzticēšanās, komunikācijas pakāpe un zemāka līmeņa atsvešināšanās un delinkventa uzvedība piesaistes attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu.

2. Jo augstāka pusaudžu drošā piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāki rādītāji iezīmju emocionālā intelekta skalās- labklājības, paškontroles, emocionalitātes, sabiedriskuma skalās.

-pētījuma jautājumi:

1. Vai pastāv dzimumatšķirības piesaistes kvalitātē mātei, draudzībā ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos?

2. Vai pastāv saistības starp piesaistes rādītājiem mātei un draudzības ar vienaudžiem, un iezīmju emocionālā intelekta rādītājiem meiteņu un zēnu izlasē?

3. Cik lielā mērā piesaistes rādītāji mātei prognozē draudzības ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājus?

-pētījuma mainīgie lielumi: piesaiste mātei, pusaudžu vecumposms, vienaudžu draudzība, emocionālais intelekts.

-*pētījuma dalībnieki*: 120 pusaudži, gan puīši, gan meitenes- 60 pusaudzes un 60 pusaudži, vecumā no 13 līdz 16 gadiem.

-*pētījuma instrumentārijs*:

1. Demogrāfisko datu aptauja- dzimums, vecums un klase.
2. Pusaudžu piesaistes aptauja (The Adolescent Attachment Questionnaire (AAQ), West, Rose, Spreng, Sheldon- Keller, & Adam, 1998). Latvijā aptauju adaptējušas Bite I., Miltuze A., Sebre S. (2011), veicot pētījumu par pusaudžu interneta lietošanas un videospēļu spēlēšanas ieradumiem saistībā ar agresiju, disociāciju un piesaisti (Bite, Miltuze, & Sebre, 2011).
3. Aptauja „Cilvēki manā dzīvē” daļa par attiecībām ar labāko draugu (People in My Life (PML), Ridenour, Greenberg, & Cook, 2006). Latvijā daļēji sākotnējo adaptāciju veikusi Sevastjānova L., kura savā maģistra darbā ir adaptējusi vienu skalu, par draudzību (2009). Pētījumā tiks izmantota metodes modifikācija lūdzot atbildēt uz jautājumiem par vienu savu labāko draugu (draudzeni).
4. Iezīmju emocionālā intelekta aptauja- īsā versija (Trait Emotional Intelligence Questionnaire- Short Form (TEIQue-SF), Pedrites & Furnham, 2001). Latvijā aptauju maģistra darba ietvaros adaptējusi Kalteniece D. (2012). Maģistra darba teorētiskā daļa sastāv no piecām nodaļām, kur gan otrajai nodaļai, gan ceturtajai nodaļai, ir divas apakšnodaļas.

PUSAUDŽU VECUMPOSMA UN ATTIECĪBU AR VECĀKIEM RAKSTUROJUMS

Pusaudži tiecas pēc autonomijas jeb neatkarības, lai tiktu uztverti kā pieauguši indivīdi, kuri paši pieņem lēmumus, tādā veidā apstiprinot savu individualitāti. Tomēr pusaudži cenšas arī līdzināties saviem vienaudžiem un bieži vien veido atkarīgas draudzības attiecības, pieņemot sociālās grupas uzskatus (Cripps & Zyromski, 2009).

Pusaudžu vecumposms ir pārejas laiks no bērnības uz pieaugušo vecumu, kas saistīts ar kognitīvo procesu attīstīšanos, fizisko nobriešanu, sociālo un emocionālo prasmju attīstīšanos (Spear, 2000, kā minēts Watson & Gable, 2013). Šajā vecumā pusaudži ir ar vien vairāk pakļauti vienaudžu spiedienam un vairāk reaģē uz vienaudžu noraidījumu nekā bērnībā (Sebastian, Vidīng, Williams & Blakemore, 2010). Pusaudžu vecumā norisinās būtiska kognitīvo procesu attīstīšanās, tomēr vēl pusaudžu spriešanas spējas, risinot problēmsituācijas nav tik attīstītas un nobriedušas pretstatā pieaugušiem indivīdiem. Pusaudžiem šajā vecumā bieži ir grūtības kontrolēt savas emocijas, un ir zemāk attīstītas emociju pašregulācijas prasmes, lai spētu kontrolēt savu uzvedību un adekvāti rīkoties dažādās problēmsituācijās. Tiek uzskatīts, ka vecums ir būtiski saistīts ar spēju regulēt un adekvāti izrādīt savu uzvedību (Fry & Hale, 2000; Wang et al., 2011), un tas šajā vecumposmā var būtiski ietekmēt akadēmiskos sasniegumus (Spear, 2000).

Pusaudžu vecumposmā veidot stabilu un saskaņotu identitātes pašuztveri ir viens no galvenajiem pusaudžu vecumposma uzdevumiem. Atrodoties starp citiem svarīgiem indivīdiem savā dzīvē kā draugi un citi vienaudži, pusaudži sāk veidot savus priekšstatus par attiecībām, uzmanīgi vērojot, pārdomājot un, - izdarot secinājumus par savu uzvedību, rīcību, un emocijām. Šajā vecumā pusaudžiem ir svarīgi saņemt saprotošu un atbalstošu attieksmi no saviem vecākiem, kas ir galvenais faktors pusaudžu psiholoģiskās labklājības attīstībā, jo tieši vecāku iesaistīšanās kvalitāte bērna audzināšanā un viņa dzīvē turpmāk, - spēj atstāt gan labvēlīgu, gan nelabvēlīgu ietekmi uz pusaudžu attiecību kvalitāti ar vienaudžiem, -, viņu pašvērtējumu, - un attiecībām ar vecākiem, kā arī noteikt iespējamo risku delinkventai uzvedībai (Cripps & Zyromski, 2009).

Pusaudžu attiecību veidošanas kvalitāte ar vecākiem ietekmē vecāku līdzdalību un ieinteresētību pusaudža skolas dzīvē, viņu attiecībās ar vienaudžiem un psiholoģisko labklājību, kas attīstās un tiek nostiprināta attiecībās ar vecākiem, un vēlāk sociālā vidē, kur pusaudzis rīkojas atbilstoši vecāku sniegtajam piesaistes attiecību modelim, kas tiek pārņemts uz attiecībām ar vienaudžu draugiem. Nozīmīgi ir vecākiem sniegt atbalstu un saprotošu

attieksmi problēmsituācijās, kas ir raksturīgas pusaudžu vecumposmam, jo ir konstatēts, ka vecāku nesapratne un emocionāls vēsums var izraisīt traucējumus veselīgai personības attīstībai. Tieši psiholoģiskās ciešanas ietekmē psiholoģisko veselību, izraisot gan negatīvas emocijas kā dusmas, trauksmi un nomāktību, gan nozīmīgi ietekmēt pusaudža turpmāko spēju veselīgi funkcionēt, un negatīvi ietekmē pozitīvu uzvedības veidu (Cripps & Zyromski, 2009). Tādēļ, bieži vien tiek meklēts atbalsts un sapratne starp vienaudžu kompānijām, kurās ir pieņemta delinkventa uzvedība, kas tiek saistīts tieši ar vecāku emocionālu vēsumu un nesapratni savstarpējās attiecībās ar pusaudžiem. Taču, ja pusaudži tiek pārmērīgi kontrolēti un tiek ierobežotas viņu vajadzības, tas attīsta viņos nepilnvērtības izjūtu, pazemina pašvērtējumu, kā rezultātā, - pusaudzis tiek pakļauts grupas spiedienam un pieaug risks pieņemt delinkventu uzvedības modeli, kurā nereti tiek lietotas arī apreibinošas vielas (Maxwell, 2002, kā minēts Buckley, Chapman & Sheehan, 2010).

Starp problēmām, ar kurām pusaudži saskaras, visbiežāk ir depresija (Kessler & Walters, 1998, kā minēts Alegre & Benson, 2010), pašnāvnieciskas domas (Benton, Robertson, Tseng, Newton & Benton, 2003), agresivitāte un delinkventa uzvedība (Straus, Gelles & Steinmetz 1980; Millstein & Litt, 1993; McCord, 1993, kā minēts Alegre & Benson, 2010), kā arī tendence izmēģināt apreibinošas vielas- alkoholu, cigaretes un narkotikas (Newcomb & Bentler, 1988, kā minēts Alegre & Benson, 2010). Pusaudžiem ar delinkventu uzvedību ir raksturīgi apliecināt sevi apkārtējai videi darot to pašu, ko apkārtējie pieaugušie indivīdi, kam raksturīga neveselīga uzvedība, kas izpaužas apreibinošo vielu lietošanā, zagšanā, kā arī piemīt nekorekts valodnieciskais stils (Cripps & Zyromski, 2009).

Pusaudžu vecākiem, kuru bērniem ir raksturīga antisociāla uzvedība un apreibinošu vielu lietošana, ir raksturīga sevišķi nepieejama uzvedība un negatīva kontrole pār saviem bērniem (Jackson, Pratt, Hunsberger & Pancer, 2005; Anderson, 2005; Parmar & Rohner, 2005). Vecāku nepieejama uzvedība, tostarp emocionālā siltuma trūkums, naidīga un noraidoša uzvedība, ir saistīta ar pusaudžu vientulību, ciešanām un somatiskām sūdzībām (Conger, Ge, Elder, Lorenz, & Simons, 1994; Campo & Rohner, 1992; Crockenberg & Leerkes, 2003; Rubin, Dwyer, Booth-LaForce, Kim, Burgess & Rose-Krasnor, 2004). Vecāku negatīvu kontroli raksturo bargi sodi, varas apliecinājumi vai mīlestības noraidīšana, ir arī konstatēts, ka varētu būt saistīta ar robežstāvokļa personību, paranoju, pasīvu agresiju, šizoīdiem personības traucējumiem (Johnson, Cohen, Chen, Kasen & Brook, 2006). Tāpēc ir svarīgi attīstīt veselīgas attiecības starp vecāku emocionālu pieejamību un adekvātu kontroli pret pusaudžiem (Alegre & Benson, 2010).

PIESAISTE

Piesaisti raksturo ilgstoša emocionāla saikne ar konkrētu piesaistes figūru, kurai ir būtiska nozīme bērna attīstībā, tādēļ zīdains kopš dzimšanas piesaistes figūru izjūt un uztver kā neaizstājamu. Bērnā piesaistes attiecībās ir nepieciešama drošības izjūta, ko spēj sniegt tikai bērna primārā piesaistes figūra (Boulbijs, 1988).

Boulbijs (1988) apgalvo, ka pirmās nozīmīgās piesaistes attiecības veidojas jau kopš zīdaiņa dzimšanas, starp zīdaiņi un primāro aprūpētāju- māti vai piesaistes figūru, kas viņu aizvieto, jo piesaistes attiecību pamatā ir savstarpēja emocionālā saikne. Lai zīdaiņa individualitāte veselīgi attīstītos, viņam ir būtiska nepieciešamība pēc drošības, mierinājuma un beznosacījuma mīlestības, tādēļ tiek nodrošinātas un apmierinātas bērna fiziskās un emocionālās vajadzības bērnam nākot pasaulē (Boulbijs, 1988), kam ir būtiska nozīme bērna mijiedarbībai ar ģimeni un sociālā vidē nākotnē (Bartholomew, 1990, kā minēts Brown & Wright, 2001). Tiek uzskatīts, ka piesaistes figūrai esot mijiedarbībā ar bērnu tā spēj sniegt bērnam drošo pamatu, uz kuru balstoties, bērns var droši izzināt apkārtējo vidi (Bowlby, 1980, kā minēts Shumaker, Miller, Ortiz & Deutsch, 2011).

Primārā aprūpētāja atsaucīga izturēšanās, beznosacījuma pieņemšana un mierinājuma sniegšana bērnam distresa brīdī, sniedz viņam spējas un prasmes atpazīt, kontrolēt un adekvāti paust savas emocijas, kas savukārt sekmē bērna piesaistes drošības izveidošanos (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978; van Ijzendoorn et al., 1995, kā minēts Brown et al., 2001). Savukārt, aprūpētāja neatsaucīga, emocionāli vēsa un pretrunīga uzvedība attiecībā uz bērna emocionālām vajadzībām distresa brīdī, norāda par iespējamu turpmāku bērna izvairīšanos distresa laikā, kas savukārt, sekmē nedrošās piesaistes attīstīšanos esot bērnam, un nedrošās piesaistes saglabāšanos turpmāk dzīvē (Main, 1996).

Piesaistes stili

Boulbijs (1969) sevis izvirzītajā teorijā uzskata, ka balstoties uz piesaistes pieredzi, kāda ir piedzīvota starp zīdaiņi un māti jeb primāro aprūpētāju, tiek attīstīts zīdaiņa piesaistes iekšējais darbības modelis, kas būtiski tiek saistīts ar bērna patreizējās un turpmākās dzīves attiecību veidošanas modeli, esot emocionāli tuvās attiecībās ar vecākiem, ģimeni, draugiem un citiem indivīdiem (Bowlby, 1969, 1973; Bretherton & Munholland, 1999, kā minēts Doyle, Lawford & Markiewicz, 2009).

Boulbija (Bowlby, 1978) izstrādātie koncepti, tika papildināti ar metodi, ko izveidoja Einsvorta (Ainsworth, 1978) ar kolēģiem, lai noskaidrotu, kāds ir zīdaiņa piesaistes stils viena gada vecumā. Šī metode tiek saukta par „Svešās situācijas eksperimentu”, kad zīdaiņi tiek regulāri, uz īsu laiku nošķirti no savas primārās piesaistes figūras- mātes. Pēc šī „Svešās situācijas eksperimenta”, tika noteikta un izstrādāta piesaistes klasificēšana, kas balstījās uz novērojumiem un secinājumiem par zīdaiņa reakciju atrodoties divos īslaicīgos nošķiršanas un atkal sastapšanās apstākļos ar primāro aprūpētāju jeb māti. Tika konstatēts, ka bērna piesaistes stratēģiju pret māti palīdzēja nostiprināt tieši novērotās bērna cerības un gaidas atbilstoši tam, cik pieejama un atsaucīga pret bērna vajadzībām bija primārā aprūpētāja atkal sastapšanās brīdī (Weinfield, Ogawa & Sroufe, 1997).

Einsvorta (Ainsworth et al., 1978), vispirms konstatēja trīs piesaistes stilus: droša, izvairīga un ambivalenta piesaiste (Ainsworth et al., 1978). Sākotnēji konstatētie piesaistes stili tiek iedalīti drošā un nedrošā piesaistē- ambivalents un izvairīgs piesaistes stils (Bowlby, 1988). Savukārt, Mērija Meina un Džūdita Solomana (Main & Solomon, 1986) raksturoja vēlāk arī ceturto piesaistes stilu- dezorganizēta piesaiste, kas arī ir viens no nedrošās piesaistes stiliem (Main & Solomon, 1986). Ir noteikts, ka zīdaiņa vecumā esošais piesaistes stils vecākiem ir novērojams arī sešus gadus vecā bērņā (Main, Kaplan, Cassidy, 1985), kas apliecina, ka visas dzīves laikā piesaistes stils ir samērā drošs un pastāvīgs (Goosens, van Ijzendoorn & Tavecchio, 1986).

Tātad, Einsvorta (Ainsworth et al., 1978) balstoties uz „Svešās situācijas eksperimenta” novērojumiem atbilstoši izvirzīja un aprakstīja trīs piesaistes stilus:

Droša piesaiste- bērns grib būt saskarsmē ar māti un komunicēt ar viņu, kas tiek raksturotas kā veselīgas savstarpējās attiecības, kurās ir būtiski, ka zīdains raud mātei atstājot istabu un doties prom, un ir uztraucies mātei atkal atgriežoties pie zīdaiņa (Ainsworth et al., 1978). Bērnam ir interese atkal sastapšanās situācijās spēlēties un būt saskarsmē ar māti, tomēr tiek pieļauta arī sveša cilvēka klātesamība (Main et al., 1985). Šī sveša cilvēka klātbūtnes pieļaušana atspoguļo bērna drošības izjūtu un uzticēšanos saskarsmē ar apkārtējo vidi, tomēr bērnam joprojām galvenā persona, kas interesē ir un paliek māte jeb primārā piesaistes figūra. Atrodoties bērnam vienatnē, viņa uzvedību nosaka vidējs satraukums, bet savas mātes atkal redzēšana un sagaidīšana bērņā izraisa mierīgu attieksmi, smaidu un vēlmi atkal būt mijiedarbībā ar māti. Par mātes mīlošu un gādīgu uzvedību attiecībā pret bērnu, norāda bērna atbildes reakcija uz šo atkal sastapšanās situāciju, jo drošā piesaiste veidojas, ja bērna emocionālās un fiziskās vajadzības ir apmierinātas. Sekojoši, bērņā attīstītās un nostiprinās drošības izjūta un uzticēšanās tuvākajiem un apkārtējai sociālai videi (Main et al., 1985).

Izvairīga (nedrošā) piesaiste tiek raksturota, ar to, ka mātei dodoties prom, zīdainim tiek novērots mērens vai arī nekāds satraukums, bērnu vairāk piesaista rotaļlietas. Bērna uzvedībā netiek novērota ilgošanās pēc mātes un ierodoties svešiniekam, bērnam ir raksturīgs vienlīdzīgs uzvedības modelis, kāds bērnam piemīt attiecībās ar savu māti. Pēc mātes prombūtnes bērnam tiek novērota izvairīga uzvedība pret māti, kas izpaudās kā bērna noraidoša izturēšanās vai dusmu izpausmes pret māti. Šāda bērna uzvedība veidojas, ja mātei ir raksturīga konsekventi vēsa un noraidoša izturēšanās saskarsmē un komunikācijā ar savu bērnu ilgstoši ikdienā. Līdz ar to, visticamāk, māte nespēj pietiekami apmierināt bērna emocionālās un fiziskās vajadzības pilnībā.

Ambivalenta (nedrošā) piesaiste nozīmē, ka šķiroties no mātes bērnam ir raksturīga vientulības izjūta, bailes tikt pamestam, un nevaldāma uzvedība, kas mijas ar mātes meklēšanu. Tomēr atkal sastapšanās brīdī, - bērnam ir novērota gan vēlēšanās komunicēt un būt saskarsmē ar māti, kad bērns vēlas sargāt un uzmana māti, gan tajā pašā laikā izjūt vēlmi noslēgties sevī un nesaistīties ar māti. Šī piesaiste veidojas, ja māte ir nekonsekventa, kas nozīmē, ka reizēm ir gan mīloša māte, gan noraidoša jeb nosodoša pret bērna vajadzībām un interesēm, tādēļ bērns jūtas nedroši attiecībās ar māti (Bowlby, 1969).

Nedaudz vēlāk, Meina un Solamana (Main & Solomon, 1986) izvirzīja vēl ceturto piesaistes stilu: *Dezorganizēta (nedrošā) piesaiste*, kad bērns uzvedas it kā nesaprotami un dezorganizēti – izvairās no mātes vai raud, mātei tuvojoties. Šī piesaiste veidojas, ja bērnam tiek liegta nepieciešamā tuvība ar māti, tādēļ bērns ir satraukts un izvairīgs, lai gan viņam ir nepieciešama mātes emocionālā un fiziskā tuvība. Šīs bērnu mātes ir īpaši noraidošas, neiejūtīgas un reizēm pat bīstamas saskarsmē ar savu bērnu, jo mātei ir raksturīga nekonsekventa uzvedība, nespēja veidot emocionāli tuvas attiecības un nespēja rūpēties par bērnu (Main & Solomon, 1986).

Piesaistes veidošanās ar māti un tēvu

Psihologi Boulbijs un Einsvorta (Bowlby & Ainsworth, 1980) uzskata, ka ir gan primārais, gan sekundārais aprūpētājs. Tiek norādīts, ka pēc zīdaiņa piedzimšanas, viņa otrajā pusgadā par zīdaiņa primāro piesaistes figūru var būt māte, un arī piesaistes figūra, kas aizvieto viņu. Būtiski ir sākotnēji radīt bērnam drošības izjūtu, sekojoši pēc tam zīdāinis spēj attīstīt attiecības ar sekundāro piesaistes figūru jeb aizvietojošo personu (Bowlby, 1980).

Boulbijs uzskata, ka visbūtiskākā ir agrīnā saikne, kas vieno māti ar bērnu, tādēļ šī saikne saglabājas starp viņiem visa mūža garumā. Tāpēc bērnam, veidojot drošo piesaisti ar māti, tiek izrādītas rūpes, empātija, atbildība un māte ir spējīga savas intereses saskaņot ar

sava bērna interesēm un vajadzībām. Tika novērots, ka vecāki ir daudz aizņemtāki ar savām problēmām ikdienas dzīvē, līdz ar to nespēj sniegt bērnam kvalitatīvu audzināšanu. Ir atklāts, ka tieši ģimenēs, kurās katrs no vecākiem jau kopš bērna piedzimšanas spēj sniegt savam bērnam nepieciešamo uzmanību un izprot bērna emocionālās un fiziskās vajadzības, izaug laimīgi, psiholoģiski veseli un pašpārliecināti bērni (Boulbijs, 1988).

Ir noteiktas būtiskas atšķirības tam, kā veidojas piesaistes kvalitāte ar katru no vecākiem, ko nosaka atšķirības starp mātes un tēva saskarsmi un kopā pavadīto laika daudzumu ar bērnu, kas parādās tādās nodarbēs kā bērnam sniegtā aprūpe, fiziska kontaktēšanās un draudzības attiecību nodibināšana ar bērnu (Caldera, 2004). Ir konstatēts, ka mātes vairāk nekā tēvi ikdienā pavada laiku un ir pieejamas savam bērnam, jo parasti sniedz bērnam nepieciešamo aprūpi, kas izpaužas bērna auklēšanā, kopšanā, pabarošanā un pastaigās, kas salīdzinoši aizņem daudz vairāk laika kopīgā saskarsmē ar bērnu (Clarke-Stewart, 1978; Crawley & Sherrod, 1984). Savukārt, tēviem ar bērnu ir raksturīgi līdzdarboties sociāli aktīvos pasākumos, tādēļ nozīmīgs ir tieši tēva pavadītais laika daudzums un saskarsmes jeb mijiedarbības kvalitāte ar bērnu, kas būtiski ietekmē piesaistes kvalitātes izveidošanos (Lamb, 1986). Neatkarīgi no vecāku mijiedarbības atšķirībām ar bērnu, piesaiste ar abiem vecākiem parasti izveidojas no 8- 18 mēnešiem (Caldera, 2004).

Savukār, Lambs (Lamb, 1986) izveido *daudzdimensiju konstrukt*, kas raksturo abu vecāku iesaistīšanos bērna audzināšanā. Bērna audzināšanā tēviem, tiek noteiktas trīs galvenās iesaistīšanās dimensijas.

Pirmā dimensija bērna audzināšanā apzīmē *laika daudzumu*, kas ir nenoteiktais laika daudzums vai arī relatīvais laika daudzums. Tas tiek raksturots kā tēva un bērna kopā pavadītais laiks, kas izpaužas kā bērna vajadzību un vēlmi apmierināšana, esot sasniedzamam un atsaucīgam pret bērnu.

Otrā dimensija apzīmē *nodarbošanos*, kas ir aktīvs mijiedarbības laiks bērnam ar tēvu. Šajā laikā tēvs ar bērnu nododas dažādām patīkamām aktivitātēm, kurās tiek iekļautas rotaļas, spēlēšanās, pastaigas, pavadot šo kopīgo laiku interesanti un patīkami. Šajā dimensijā būtiska ietekme ir mijiedarbības kvalitātei starp tēvu un bērnu.

Trešā dimensija attiecas uz *atbildību*, kas norāda uz tēva atbildības kvalitāti, viņa spēju un prasmi uzņemties atbildīgus lēmumus attiecībā uz bērnam svarīgiem audzināšanas faktoriem (Lamb, 1986). Audzināšanā nozīmīgi ir iesaistīties abiem vecākiem, kas ir sevišķi nozīmīgi, ja tēvam tiek novērota augstāka drošās piesaistes kvalitāte, savukārt mātei tiek novērota nedrošā piesaiste, jo bērns ir motivēts pieņemt sev veselīgo, tādēļ iekšējais darbības modelis tiks veidots izvēloties vecāku, ar kuru ir attīstījies drošā piesaiste, lai arī bērnam svarīgākā ir un paliek māte, jo tā ir sākotnējā piesaistes figūra bērnam nākot pasaulē (Caldera, 2004).

DRAUDZĪBA PUSAUDŽU VECUMĀ, TĀS RAKSTUROJUMS UN DZIMUMATŠĶIRĪBAS

Draudzība ir starppersonu attiecības, kuru pamatā ir savstarpēja piesaiste, empātija, kopīgas intereses un uzticība. Draudzība veicina sociālo un emocionālo attīstību (Buhrmester, 1990; Hartup, 1993, kā minēts You & Bellmore, 2012), un veicina sociālās kompetences attīstīšanos, kas ir īpaši svarīgi pusaudžu gados (Tipton, Christensen & Blacher, 2013). Parasti draudzības attiecības sāk veidoties jau bērnībā ar vienaudžiem, kad nozīmīga ir tuvība, vienlīdzība, pavadītais laiks kopā ar sava dzimuma labāko draugu. Savukārt,- pusaudžu vecumā sāk veidoties intensīvāka vienaudžu draudzība, kad nozīmīgu lomu viņu dzīvē ieņem vienaudžu attiecības (You & Bellmore, 2012). Pusaudžu draudzības attiecībās ir nepieciešams atbalsts, stabilitāte, uzticība, lojalitāte starp sava dzimuma vienaudžu draugiem, kas veicina pusaudža pozitīvu pašvērtējumu un pašregulāciju, kad tiek izjusta pozitīva, atsaucīga un atbalstoša vienaudžu sabiedrība (Berndt 1989, 1996; Parker & Asher 1993; Bukowski et al. 1994). Tiek izdalīti trīs galvenie draudzības aspekti: draudzības attiecības, kad tikšanās ar draugu ir regulāra vai neregulāra; draudzības attiecību skaits ar sava dzimuma labākajiem draugiem; un draudzības attiecību kvalitāte (Bukowski & Hoza, 1989; Vaughn & Elbaum 1999). Tieši draudzības attiecību kvalitāte nevis pavadītais laiks ar draugu ir viens no svarīgākajiem aspektiem pusaudžu draudzības attīstībā (Berndt 1982; Hartup & Stevens 1997; Ciairano et al. 2007).

Pusaudžu vecumā viena no būtiskākajām vecumposma pazīmēm ir piederības izjūtas veidošana sociālai videi un konkrētai grupai, kurā tiek veidotas ciešas savstarpējās draudzības attiecības (Berndt, 1982, kā minēts Weimer, Kerns & Oldenburg, 2004). Draudzības attiecībās var sniegt un saņemt daudz pozitīva no attiecībām ar vienaudžu draugiem, kā atbalsta sniegšana, kad draugam tas ir nepieciešams, sekmēt un attīstīt savas identitātes veidošanos, kļūstot kompetentāki, iegūstot jaunus iesaļaidus sociālā jomā, kā arī draudzības attiecības veicina pielāgošanos jaunai videi (Armsden & Greenberg 1987, kā minēts Laible, Carlo & Raffaelli, 2000).

Pozitīva pieredze draudzības attiecībās pusaudžiem veicina tuvības izjūtu, empātiju un sapratni, kas nostiprina pozitīvu pašnovērtējumu, un samazina stresa un depresijas rašanās risku (Buhrmester, 1990; Feldman, Rubenstein & Rubin, 1988; O'Donnell, 1976; Oldenburg & Kerns, 1997; Parker & Asher, 1987; Townsend, McCracken & Wilton, 1988, kā minēts Weimer et al., 2004). Pusaudžu savstarpējā draudzība, uztvertais atbalsts, kas iegūts no draugiem var veicināt pozitīvu atmosfēru, atrodies skolas vidē, un veicināt labākus

akadēmiskos sasniegumus nekā tiem pusaudžiem, kuriem ir zināmas grūtības draudzību attiecību veidošanā. Daži pētnieki uzsver, ka pusaudžus, kurus draugi raksturoja ar vairāk pozitīvām rakstura iezīmēm, bija raksturīga tendence vairāk iesaistīties skolas un klases notikumos (Bernd & Keefe, 1995, kā minēts Erath, Flanagan & Bierman, 2008). Tas, kā pusaudzis tiek novērtēts vienaudžu vidū jeb sociālā grupā un vienaudžu savstarpējās attiecībās, tas attiecīgi var sekmēt vai kavēt viņa identitātes veidošanos (Coie, Lochman, Terry, & Hyman, 1992, kā minēts Frederickson, Petrides, Simmonds, 2012).

Ir pētījumi, kas liecina, ka draugi var būt arī kā aizsardzība, piemēram, ja draugs ir aizvainots vai nonāk problēmsituācijā, tad otrs draugs pamana un novērš risku sava drauga delinkventas uzvedības pārņemšanai. Ir konstatēts, ka draugu prosociāla uzvedība ir negatīvi saistīta ar pusaudžu riskantas uzvedības risku (Prinstein, Boergers & Spirito, 2001). Ja sākotnējā pusaudžu vecumā 12-15 gados, piemīt pazemināts delinkventas uzvedības risks, tas norāda, ka arī turpmākā vecumā no 16-18 gadiem ir iespējams zems risks delinkventas uzvedības pārņemšanai. Un, ja agrīnā pusaudžu vecumā ir raksturīgs paaugstināts delinkventas uzvedības risks, tas norāda, ka sekojoši vēlākā pusaudžu vecumā no 16-18 gadiem, šāda veida uzvedībai ir raksturīgi pieaugt vai saglabāties nemainīgai pat arī pieaugušā vecumā (Maxwell, 2002). Augstāka draudzības kvalitāte ir saistīta ar zemāka līmeņa negatīvām iezīmēm, kā piemēram, zemāku vientulības izjūtu, delinkventas uzvedības risku (Gaertner et al. 2010) un šāda draudzība sniedz aizsardzību pret starppersonu konfliktiem (Berndt, 2002).

Draudzības attiecībās pusaudžiem aktualizējas sociālā pieņemšana un sociālā atstumtība vienaudžu grupās (Killen & Rutland, 2011, kā minēts Rutland, Cameron & Jugert et al., 2012), kas notiek daudzu iemeslu dēļ (Abrams, Hogg, & Marques, 2005; Killen & Rutland, 2011). Sociālā atstumtība vienaudžu grupās vēlāk dzīvē var radīt depresiju, zemākus akadēmiskos sasniegumus, vardarbību un skolas pamešanu (Boivin, Hymel & Bukowski, 1995; Hymel, Vaillancourt, McDougall & Renshaw, 2002). Līdz šim, lielākā daļa pētījumu par vienaudžu attiecībām ir veikti, pamatojoties uz to, ka sociālai atstumtībai ir galvenā loma, kādēļ daži pusaudži noraida savus vienaudžus. Šiem pusaudžiem ir raksturīga paaugstināta agresivitāte un naidīgums, tādēļ tiek atraidīti vienaudži, kuri ir bailīgi, sociāli nedroši un kautrīgi (Rutland et al., 2012).

Pusaudži vairāk kā jebkuras citas vecumgrupas pārstāvji tiek pakļauti paaugstinātam delinkventas uzvedības riskam, kā apreibinošu vielu lietošana, kā arī viņiem vērojams augstāks risks neapdomīgā un bīstamā transportlīdzekļa vadīšanā vai augstāks risks vardarbīgai uzvedībai (Pickett, 2002). Ir noskaidrots, ka lielāka riska iespējamība iesaistīties šāda veida uzvedībā ir pusaudžiem, kuru vienaudžu draugu kompānijām jeb apkārtējai

sociālai videi ir jau raksturīga riskanta uzvedība, kura tiek pārņemta (Hawkins, Catalano & Miller, 1992, kā minēts Buckley et al., 2010).

Pētījumos ir konstatēts, ka zēnu un meiteņu savstarpējās attiecības atšķiras viena no otras daudzos aspektos (Rose & Rudolph, 2006, kā minēts Poulin & Chan, 2010). Pusaudžu gadus draudzības raksturs atšķiras starp zēniem un meitenēm, jo meiteņu savstarpējā draudzība tiek raksturota kā īpašāka un sirsnīgāka jeb ciešāka nekā zēnu savstarpējā draudzība (Cairns, Leung, Buchanan & Cairns, 1995, kā minēts Branje, Frijns, Finkenauer, Engels & Meeus, 2007). Meitenes un zēni atšķiras draudzības uztverē. Meitenēm parasti ir mazāks draugu loks nekā zēniem un atšķirīgs dominēšanas stils, aktivitātes, valodnieciskais un aktivitāšu stils (Graham, Cohen, Zbikowski & Secrist, 1998, kā minēts Branje, Frijns, et al., 2007). Bez tam meitenes piedēvē augstāku kvalitāti savām draudzenēm nekā zēni (Brendgen, Markiewicz, Doyle & Bukowski, 2001, kā minēts Branje, Frijns, et al., 2007). Zēniem ir tendence iesaistīties lielākos vienaudžu grupējumos, kas var būt gan paziņas, gan rotaļu biedri un ne vienmēr draugi. Viņu savstarpējā mijiedarbība un grupēšanās mēdz būt atkarīga no attiecīgās vienaudžu darbības jomas, aktivitātēm, kas vienaudžus saista, jo ir nepieciešami vairāki dalībnieki (Claes, 2003; Rose, 2007, kā minēts Poulin & Chan, 2010). Līdz ar to, pētījumi par draudzības dzimumatšķirībām norāda, ka meitenes mēdz vairāk nekā zēni emocionāli pārdzīvot par iespējamu draudzības izbeigšanu (Benenson & Christakos, 2003, kā minēts Poulin & Chan, 2010). Tomēr meitenes arī vieglāk izbeidz draudzības attiecības, kad viņas saskata draudzības robežu pārkāpumus no vienaudžu meitenēm (Degirmencioglu et al., 1998, kā minēts Poulin & Chan, 2010). Pētījumi liecina, ka meiteņu draudzības stabilitāte mēdz būt zemāka nekā zēniem. Benensons un Kristakos (Benenson & Christakos, 2003, kā minēts Poulin & Chan, 2010) norāda, ka, salīdzinot meiteņu un zēnu draudzību, tiek konstatēts, ka meitenēm ir nepieciešamas vairāk sirsnīgākas attiecības draudzībā, kas varētu padarīt šīs attiecības vairāk emocionālas un tās pakļaut potenciālajām briesmām, tādējādi veicinot zemāku draudzības stabilitāti nekā zēniem. Meiteņu draudzībā tiek vairāk gaidīts atbalsts un vienlīdzība nekā zēnu draudzībā, turpretim tiek uzskatīts, ka zēnu vidū vairāk novērota negatīva savstarpējā mijiedarbība un vēlme dominēt nekā meiteņu vidū (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009). Meitenēm savukārt ir tendence pārtraukt draudzību, kad tiek pieņemta izvēle par labu citai draudzībai, taču zēniem ir tendence uzturēt attiecības ar sākotnējiem draugiem, vienlaikus paplašinot savu draudzības loku (Goede, Branje & Meeus, 2009).

Pusaudžu draudzībā ar sava dzimuma labāko draugu tiek uzsvērta pusaudžu uztvertā cieņa un uzticība ar saviem labākajiem draugiem, jo salīdzinājumā ar citiem tuviem draugiem, ar labākajiem draugiem ir izveidojušās vairāk emocionāli tuvas attiecības (Degirmencioglu,

Urberg, Tolson & Richard, 1998; Newcomb & Bagwell, 1995, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009), vairāk stabilākas attiecības ar sava dzimuma labākajiem draugiem (Berndt & Keefe, 1995, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009), un šiem draugiem ir lielāka nozīme pusaudža attīstībā (Hartup, 1996, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009). Draudzības kvalitātes aspekti (Berndt, 2002; Bukowski, Hoza & Boivin, 1994; Furman & Buhrmester, 1985; Furman, 1996; Parker & Asher, 1993, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009) labāko draugu attiecībās ietver tuvas, sirsnīgas un atbalstošas attiecības no vienas puses, un negatīvu mijiedarbību vai konfliktus no otras puses. Turklāt- atbalsts un negatīvā mijiedarbība ir galvenās dimensijas daudzās teorijās par tuvu attiecību attīstību. Piesaistes teorija paredz, ka nepieciešamība pēc izjustā atbalsta stimulē draudzību (Bowlby, 1982; Rubin, Bukowski & Parker, 2006, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009).

EMOCIONĀLAIS INTELEKTS

Emocionālā intelekta modeļi

Amerikāņu psihologs Gārdners (Gardner, 1983) emocionālo intelektu ir iekļāvis „Daudzpusīgā intelekta modelī”, savukārt citi autori ir izdalījuši to atsevišķi kā neatkarīgu intelekta veidu. Gārdners ierosināja, ka ir astoņi primārie intelekta veidi: verbālais, matemātiski-loģiskais, telpiskais, kinestētiskais, muzikālais, spēju (naturālistiskais) un personiskais intelekts. Personiskais intelekts sastāv no *interpersonālā intelekta* jeb spējas saprast citus un vadīt apkārtējo cilvēku emocijas (Gardner, 1983), kā arī palīdzēt citiem (Weisinger, 1998, kā minēts Charbonneau & Nicol, 2001), un *intrapersonālā intelekta* jeb spējas regulēt savas emocijas un izmantot tās efektīvi visas dzīves garumā. Intrapersonālais intelekts ietver pašcieņu, emocionālo pašapziņu, pašpārliecinātību, neatkarību un pašaktualizēšanās spējas, indivīdiem ir vieglāk izteikt savas emocijas un kontrolēt sevi (Hemmati et al., 2004), kā arī, lai motivētu sevi (Weisinger, 1998, kā minēts Charbonneau & Nicol, 2001). Līdzīgs personiskajam intelektam, ir *emocionālā intelekta jēdziens*, ko ierosina Salovejs un Majers (1990), un popularizēja Goulmens (Goleman, 1995), ar sarakstīto bestselleru “Emocionālais intelekts” (Luebbbers, Downey & Stough, 2007).

Zinātniskajā literatūrā šobrīd var izdalīt trīs konceptuālas pieejas emocionālā intelekta skaidrojumam. Pirmā pieeja ir *personības iezīmju emocionālais intelekts*, kas atspoguļo arī *emocionālo pašefektivitāti*. Personības iezīmju emocionālais intelekts ir ar emocijām saistītas pašvērtējuma spējas un attieksme, kas atrodas zemākajos personības hierarhijas līmeņos (Petrides & Furnham, 2001). Petrides (2009) ir plaši definējis visaptverošu novērtējumu, kas ietver visus personības iezīmju emocionālā intelekta faktoros, ko izvirza Petrides un Furnhams (2001). TEIQue iezīmju emocionālā intelekta aptauja ietver četrus komponentus, kas ietver 15 apakškomponentus: a) labklājība: laime, optimisms, pašcieņa; b) paškontrolē: kontroles/emocijas regulēšana, stresa vadība un impulsivitāte (zema); c) emocionalitāte: emociju izpausmes, empātija, emociju uztvere (savu un citu) un attiecību prasmes; d) sabiedriskums: sociālā kompetence, pašpārliecība un emociju vadība (citiem). Pašmotivācija un spēja pielāgoties nepieder nevienam no šiem četriem komponentiem (Petrides & Furnham, 2001, kā minēts Gardner & Qualter, 2010). Augsti *labklājības* rādītāji uzrāda vispārēji sagaidāmu labklājības izjūtu, pateicoties citu pozitīviem novērtējumiem par indivīdu, katra paša novērtējumam par savu dzīvi un gaidām par vēlamajiem sasniegumiem nākotnē (Petrides, 2009). Augsti *paškontroles* rādītāji uzrāda labāku pašefektivitāti, regulējot savas jūtas un kontrolējot savus impulsus, vēlmes, un ārējo saspringumu. Augsti *emocionalitātes*

rādītāji norāda par spēju uztvert savas un citu emocijas, jūtas, kā arī izpaust savas emocijas un izmantot šīs dotības veidojot attiecības ar līdzcilvēkiem. Augsti *sabiedriskuma* rādītāji norāda uz labām spējām izprast sevi, lai ietekmētu citus; ir pārliecinoši par savām spējām, kas veicina efektīvu komunikāciju un labas saskarsmes prasmes (Jacobs, Simb & Zimmermann, 2014). Citi zinātnieki ir konstatējuši nozīmīgas saistības iezīmju emocionālā intelekta aptaujas rādītājos ar trauksmi, depresiju, un dusmām pusaudžiem (Williams Daley, Burnside & Hammond-Rowley, 2010a). Saskaņā ar iepriekšējiem pētījumiem, izmantojot TEIQue, un citus emocionālā intelekta pašnovērtējumus (Mavroveli & Sánchez-Ruiz, 2011; Mavroveli et al., 2008, 2009; Petrides et al., 2004; Williams et al., 2010a), tiek prognozēta zema korelācija starp vispārējo kognitīvo spēju un personības iezīmju emocionālo intelektu (Frederickson et al., 2012).

Pusaudži ar augstiem personības iezīmju emocionālā intelekta rādītājiem uzskata, ka viņi ir saskarsmē ar savām emocijām, un, ka viņi var regulēt savas emocijas, tādā veidā veicinot savu labklājību. Šie autori atklāja, ka emocionālais intelekts spēj noteikt arī cilvēka laimes izjūtu (Petrides & Furnhams, 2003, kā minēts Furnham & Christoforou, 2007). Ir daudz pētījumu, kas pēta attiecības starp personības iezīmju emocionālo intelektu un apmierinātību ar dzīvi, kas ir kognitīvi subjektīvs labklājības komponents (Kong & Zhao, 2013).

Otrā konceptuālā pieeja ir *personības spēju emocionālais intelekts*, kas attiecas arī uz *kognitīvi emocionālām spējām* (Petrides & Furnham, 2003), kas saistītas emociju apvienošanā ar domāšanu (Mayer & Salovey, 1997, kā minēts Alegre, 2012). Sākotnēji, emocionālais intelekts tika definēts kā spējas atpazīt, apzināties un regulēt emocijas, kas izpaužas uzvedības un domāšanas veidā, kas nozīmē, ka tiek ņemtas vērā gan emocijas, gan kognitīvie procesi (Salovey & Mayer, 1990, kā minēts Resurrection, Salguero & Ruiz-Aranda, 2014), kā arī, emocionālais intelekts tiek definēts, kā spēja pielāgoties personiskai un sociālai informācijai (Mayer et al., 1999, kā minēts Hemmati, Mills & Kroner, 2004). Kopš tā laika dažādas teorētiskās pieejas pārstāvji mēģināja izskaidrot emocionālo intelektu un ir sniegušas atšķirīgus viedokļus (Mayer, Salovey, & Caruso, 2000).

Vēlāk, Majers, Karuso, un Salovejs (1999), norāda, ka emocionālais intelekts sastāv no četrām noteiktām spējām: *uztvert un izteikt emocijas; asimilēt un izprast emocijas sevī un citos; pārvaldīt emocijas un spēja lietot emocijas* (Mayer, Salovey & Caruso, 2008).

Personības spēju emocionālais intelekts, gluži pretēji no personības iezīmju emocionālā intelekta, ir saistīts ar savu spēju uztvert, saprast, izmantot un regulēt emocijas sevī un citos (Kong & Zhao, 2013). Ir konstatētas zemas saistības starp iezīmju un spēju emocionālo intelektu pusaudžiem (O'Connor & Little, 2003; Warwick & Nettelbeck, 2004, kā minēts Mavroveli & Sanchez- Ruiz, 2011). Kaut spējas var apgūt, tomēr indivīda rīcībai var būt

nepieciešams vairāk individuāls audzināšanas veids kā indivīdu savstarpēja mijiedarbība jeb saskarsme, tādēļ būtiska loma ir vecāku un bērnu savstarpējai mijiedarbībai (Arrindell et al. 2005; Oshino, Suzuki, Ishii, & Otani, 2007).

Saskaņā ar Maijera un Saloveja izstrādāto modeli, emocionālais intelekts tiek ilustrēts kā “piramīda” ko veido četras pamata prasmes: 1) precīzi uztvert, novērtēt un izteikt emocijas; 2) piekļūt jūtām un/vai radīt jūtas, kas veicina domāšanu; 3) saprast emocijas un emocionālās zināšanas; 4) regulēt emocijas, veicinot emocionālu un intelektuālu izaugsmi (Mayer & Salovey, 1997, kā minēts Landa, Martos & Lopez-Zafra, 2010).

Trešā konceptuālā pieeja ir *personības emocionālā intelekta jauktais modelis*, kas iedalās: 1) *Bar-On modelī* un 2) *Goulmena modelī*. Jauktais modelis nozīmē emocionālo intelektu kā sociālās grupas un emocionālās kompetences pašuztveri (Bar-On, 2006).

Bar-On atbalsta šo koncepciju, bet emocionālā intelekta konceptā ietver vēl personības aspekta vispārējo noskaņojumu un laimes izjūtu (Bar-On, 1997). Emocionālais intelekts tiek aprakstīts kā emocionālās, personiskās, sociālās un izdzīvošanas intelekta dimensijas.

Balstoties uz šo definīciju, Bar-On izstrādāja emocionālā intelekta modeļus, ko veido 5 komponenti un 15 apakškomponenti (Hemmati et al., 2004). Bar-On modeļa 5 komponenti sastāv no: a) intrapersonālais intelekts: pašapziņa, pašpārliecinātība, pašcieņa, pašizzīņa, neatkarība; b) interpersonālais intelekts: empātija, starppersonu attiecības, sociāla atbildība; c) pielāgošanās intelekts: problēmu risināšana, realitātes novērtēšana, elastīgums; d) stresa vadības intelekts: stresa tolerance, impulsu kontrole; e) vispārējā garastāvokļa intelekts: laime, optimisms (Bar-On, 1997a, kā minēts Palmer, Manocha, Gignac & Stough, 2003).

Emocionālo intelektu ietekmējošie un saistītie faktori

Emocionālā intelekta teorijas pārstāvji uzskata, ka emocionālais intelekts spēj ietekmēt indivīda labklājību (Bar-On & Parker 2000), kas būtiski var ietekmēt indivīda „vispārējos dzīves panākumus” (Goleman 1995; Mayer & Salovey 1997). Tiek uzskatīts, ka emocionālo intelektu raksturo spēja motivēt sevi un pārvarēt vilšanos, spēja rīkoties atbilstoši savām iecerēm un vēlmēm, novēršot trauksmi un nemieru, kā arī spēja ietekmēt savu domāšanu un vadīt savu garastāvokli, un spēt just līdzī citiem indivīdiem (Goleman, 1995).

Augstāka līdzjūtība jeb empātija ir saistīta ar konstruktīvu stratēģiju pielietošanu problēmu vai konfliktu risināšanā starp vienaudžiem (Wied, Branje & Meeus, 2007). Tas nozīmē, ka tiem pusaudžiem, kuriem piemīt augstākas empātijas prasmes jeb kuri ir līdzjūtīgāki ir raksturīgi risināt problēmas neiesaistoties konfliktos, bet pielietojot veselīgas konfliktu risināšanas stratēģijas. Šie pusaudži spēj prasmīgi pārvarēt konfliktus ar vienaudžu labākajiem

draugiem, attīstot un nostiprinot prosociālas uzvedības prasmes (Wied, Branje & Meeus, 2007). Daudzi pētījumi uzrāda saistības starp emocionālo intelektu un pozitīviem akadēmiskiem sasniegumiem (Schute et al. 1998), fizisko un psiholoģisko veselību, radošuma veicināšanu, pašvērtējumu, apmierinātību ar darbu un apmierinātību ar dzīvi (Extremera & Fernandez-Berrocal 2006). Tiem pusaudžiem, kuri spēj uztvert un izteikt emocijas, piešķirot nozīmi savai emocionālai pieredzei, un, kuri spēj regulēt savas emocijas, ir konstatēts zemāks psihopatoloģiskais risks (Landa et al, 2010). Starp emocionālo intelektu un veselību tiek uzrādītas pozitīvas saistības starp emocionālo intelektu un garīgo, psiholoģisko, un psihosomatisko veselību. Savukārt, citi zinātnieki konstatējuši pozitīvas saistības starp emocionālo intelektu un psiholoģiskās labklājības komponentiem- pašcieņu, apmierinātību ar dzīvi, un sevis pieņemšanu. Veiktie pētījumi arī norāda, ka pusaudži ar augstāku emocionālo intelektu var piedzīvot augstāku psiholoģisko labklājību (Carmeli, Yitzhak-Halevy & Weisberg, 2009), spēj vairāk uztvert emocijas un spriest par emocijām, kas uzlabo viņu labklājību, nekā pusaudži ar zemāku emocionālo intelektu (Mayer & Salovey, 1997; Salovey, Bedell, Detweiler & Mayer, 1999). Savukārt pusaudži, kuriem ir zemāks emocionālais intelekts (Landa et al., 2010) ir raksturīgs augstāks smēķēšanas risks, alkohola un narkotiku lietošana (Resurrection et al., 2014).

Kā viens no būtiskākajiem zemāka emocionālā intelekta veidošanās iemesliem ir zemāka kognitīvā attīstība, kas var būt saistīta ar traumatisku pieredzi bērnībā vai turpmāk dzīvē. Pēdējo desmit gadu laikā liela uzmanība tika pievērsta emocionālajam intelektam (e.g., Petrides, Pita & Kokkinaki, 2007; Saklofske, Austin & Minski, 2003; Smith, Ciarrochi & Heaven, 2008). Tika konstatēts, ka personības iezīmju emocionālais intelekts ir saistīts ar koncentrēšanos uz mērķi un apmierinātību ar dzīvi un tikšanu galā ar depresīvām emocijām (Mavroveli, Petrides, Sangareau & Furnham, 2009). Viens no nedaudzajiem eksperimentālajiem pētījumiem šajā jomā (Ciarrochi et al. 2001) parāda, ka īpašs aspekts personības iezīmju emocionālajam intelektam jeb emociju pašregulācijai ir saistīts ar spēju vadīt savu garstāvokli (Petrides & Furnham, 2003). Bērniem, pusaudžiem un pieaugušajiem personības iezīmju emocionālā intelekta rādītāji ir pozitīvi saistīti ar skolotāju un vienaudžu prosociālu uzvedību skolā, un antisociālas uzvedības samazināšanos, paškonceptijas pilnveidošanu un adaptīviem pārvarēšanas stiliem, un ar somatisku sūdzību, nemieru un dusmu intentsitātes samazināšanos (Mavroveli, Petrides, Rieffe & Bakker, 2007). Personības iezīmju emocionālajam intelektam tiek konstatētas saistības ar līderību (Villanueva & Sanchez, 2007), laimes izjūtu (Chamorro-Premuzic, Bennet & Furnham, 2007), emociju regulāciju (Mikolajczak, Nelis, Hansenne & Quoidbach, 2008), un afektīvu lēmumu pieņemšanu (Sevdalis, Petrides & Harvey, 2007).

Pusaudži ar augstāku emocionālo intelektu vairāk apzinās savas emocijas un spēj labāk integrēt emocionālos pārdzīvojumus ar domu un rīcības palīdzību. Tā rezultātā, emocionālam intelektam varētu būt nozīmīga ietekme karjeras veidošanas procesā un karjeras lēmumu pieņemšanā (Emmerling & Cherniss, 2003, kā minēts Fabio & Saklofske, 2014). Vairāki pētījumi ir veikti par emocionālā intelekta faktoru attiecībām, kas varētu būt saistītas ar emociju izpratni, emociju vadīšanu, un karjeras lēmumu pieņemšanu, kas attiecas uz lēmumu pieņemšanu ieskaitot nespēju izvēlēties nākotnes profesiju (Di Fabio & Palazzeschi, 2008b,2009a; Di Fabio, Palazzeschi, Asulin-Peretz & Gati, 2013; Di Fabio, Palazzeschi & Bar-On, 2012), lēmumu stilu un nenoteiktību (Di Fabio & Blustein, 2010; Di Fabio & Kenny, 2012a). Pastāv saistība starp emocionālo intelektu un karjeras lēmumu pieņemšanu un tās pašefektivitāti (Brown, George-Curran,& Smith, 2003; Di Fabio & Palazzeschi, 2008a), sociālo atbalstu (Di Fabio & Kenny, 2012b) un akadēmiskiem sasniegumiem (Di Fabio et al.,). Emocionālais intelekts tiek uzskatīts par ticamāku akadēmisko sasniegumu prognozētāju nekā vispārējais intelekts. Jaunākie pētījumi uzrāda saistību starp emocionālo intelektu un akadēmiskiem sasniegumiem un prasmju attīstību (Nasir & Munaf, 2011).

Pusaudžu vecumā nozīmīga loma ir sociālās kompetences prasmēm, kas ir viena no emocionālā intelekta komponentēm. Sociālā kompetence ir pozitīvi saistīta ar prosociālas uzvedības attīstību pusaudžiem, kas savukārt, var ietekmēt pusaudžu izglītības līmeni jeb akadēmiskos sasniegumus, jo tā veicina pozitīvu mijiedarbību starp vienaudžiem un palielina viņu motivāciju mācīties un gūt jaunus sasniegumus turpmāk dzīvē. Sociālās kompetences prasmes ir negatīvi saistītas ar apreibinošu vielu lietošanu, delinkventu uzvedību un depresiju pusaudžiem. Šīs prasmes var darboties kā aizsardzības faktors pret riska faktoriem, likumpārkāpumiem un sociālām grupām, kuras ir pakļautas delinkventas uzvedības riskam (Stepp, Pardini, Loeber & Morris, 2011). Pusaudžu vecumā ir svarīgi attīstīt stabilas attiecības ar vienaudžiem, tādēļ nozīmīga ir sociālā mijiedarbība, kas būtiski ietekmē pusaudžu pielāgošanās spējas sociālā vidē, kā arī turpmāku psiholoģisko labklājību gan personiskajā, gan akadēmiskajā jomā (Christopher, Nangle & Hansen, 1993; Oglivy, 1994, kā minēts kā minēts Barrett, Webster & Wallis, 1999). Lai veicinātu sociālo prasmju attīstību ir būtiski attīstīt pašnovērtējumu. Daži autori norāda, ka pat tad, ja indivīds spēj iemācīties un pārņemt atbilstošas sociālās prasmes, lai efektīvāk sadarbotos ar vienaudžiem, esošā nedrošības izjūta, kas rodas no negatīva pašvērtējuma, var kavēt prosociālas uzvedības veidošanos. Vairākos pētījumos tiek uzsvērts, ka grūtības prosociālas uzvedības attīstīšanā var būt saistītas ar vienaudžu noraidījumu (Cavell, 1990; Coie, Dodge & Kupersmidt, 1990; McFarlane, Bellissimo & Norman, 1995). Pašcieņas jeb pusaudžu domāšanas veids par sevi var radīt attiecību veidošanas problēmas ar vienaudžiem. Pusaudži ar zemu pašcieņu, visticamāk attīsta

negatīvus kognitīvos pārvarēšanas stilus un būtiski palielina risku attīstīties depresijai un suicidālām tendencēm (Kazdin, 1990; McFarlane et al., 1995; Overholster, Adams, Lehnert & Brinkman, 1995).

Emocionālā intelekta veidošanos ietekmē arī vecāku audzināšanas stils. Autoritatīvais un demokrātiskais audzināšanas stils būtiski spēj ietekmēt bērna pašnovērtējumu, pašregulācijas spējas un akadēmiskos sasniegumus (Cripps & Zyromski, 2009). Zinātnieki uzskata, ka svarīgākais faktors, kas saistīts ar vecāku spēju pielāgoties saviem bērniem un piesaistes kvalitāti, ir vecāku audzināšanas stils (Witkow & Fulingi, 2010).

Līdz ar to, emocionālais intelekts ieņem nozīmīgu lomu pusaudža ikdienas dzīvē, ņemot vērā to, ka intelektuālās spējas pieaug ar indivīda vecumu un pieredzi, tātad emocionālais intelekts attīstās indivīda dzīves laikā. Tādējādi augstākas emocionālā intelekta saistītās prasmes varētu palīdzēt emocionālo grūtību risināšanā pusaudžiem ikdienas dzīvē (Ciarrochi et al., 2001b, kā minēts Luebbers et al., 2007).

PIESAISTES SAKARĪBAS AR DRAUDZĪBAS ATTIECĪBĀM UN IEZĪMJU EMOCIONĀLO INTELEKTU

Bolbijs (1988), norāda, ka sākotnējā piesaiste starp bērnu un māti vai viņu aizvietojošo piesaistes figūru ir svarīga bērna turpmākai veselīgas personības attīstībai (Boulbijs, 1988). Ja ģimenes stāvoklis un sociālās vides kvalitāte ir tāda, ka bērns saskarsmē un komunikācijā var pozitīvi mijiedarboties, tas norāda uz spēju attīstīt drošības izjūtu, kas visticamāk būs raksturīgi bērnam arī turpmāk dzīvē (Schore, 1997). Piesaistes attiecībās starp vecāku un bērnu jau kopš piedzimšanas brīža ir jābūt emocionāli tuvām attiecībām, veidojot un nostiprinot draudzības attiecības, kuras vēlāk no piesaistes figūras tiek attiecinātas uz draudzības attiecībām ar saviem vienaudžiem, tādēļ ir būtiski, lai jau pamatā būtu atbalsts, empātija, harmonija un uzticība attiecību veidošanā starp vecāku un bērnu (Sroufe & Fleeson, 1986, kā minēts Weimer, et al., 2004), kas attīsta sociālās iemaņas, empātijas spējas un būtiski samazina agresivitāti un antisociālu uzvedību pusaudžiem (Weimer, et al., 2004).

Tiek uzskatīts, ka vienaudžiem attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu, ja abiem ir drošā piesaiste attiecībās ar savu māti, šie pusaudži tiek raksturoti kā daudz pretimnākošāki un paūz atbalstošāku attieksmi viens pret otru, ir mazāk kontrolējoši, kas sniedz augstāku draudzības kvalitāti šajās attiecībās, tādā veidā neklūstot atkarīgiem no draudzības attiecībām, un pieņemot veselīgus sociālās grupas uzskatus. Turpretim, starp sava dzimuma labākajiem draugiem ar izvairīgo un drošo piesaistes stilu ar savu māti ir otrādi (Park & Waters, 1989, kā minēts Weimer, et al., 2004).

Augstāka draudzības kvalitāte ir saistīta ar pozitīvām iezīmēm, kā piemēram, paaugstinātu labklājību, augstāku pašcieņu, sociālo kompetenci (Rubin et al., 2004), un augstākām emociju pašregulācijas prasmēm (Demir & Urberg, 2004; Parker & Asher, 1993), drošības izjūtu (Berndt et al. 1999; Cillessen et al. 2005), un labāku pielāgošanos skolas videi kopumā (Tomada et al., 2005; Ciairano et al. 2007).

Caur vecāku pozitīvu personisko pieredzi, bērns iemācās attīstīt atbilstošu emociju modeli, kas ir svarīgi stresa regulēšanā un veicinot spēju pielāgoties dažādās situācijās un kontekstos (Bradley, Codispoti & Lang, 2006; Landry, Simon, Webb & Mistlberger, 2006). Tomēr, ja bērns attīsta nedrošu piesaisti, tas var radīt emocionalitātes trūkumu, jo attīstības konteksts tiek uztverts kā bīstams (Bartholomew & Horowitz, 1991; Pietromonaco & Feldman Barrett, 2000). Gotmens ar kolēģiem (Gottman et al., 1997) konstatēja, ka vecāku attieksme pret bērnu un atbilstošas atbildes reakcija uz bērna emocionālajām izpausmēm

saistītas ar bērna emocionālām spējām turpmākajā dzīvē. Savukārt citi zinātnieki atklāja, ka pusaudžu izpratne par vecāku pastiprinājumu un uzslavu ir saistīta ar pusaudžu personības iezīmju emocionālo intelektu (Martinez-Pons, 1999). Vecāku un bērna savstarpējai mijiedarbībai ir būtiska nozīme emocionāli adekvātā spēju un prasmju veicināšanā (Arrindell et al., 2005; Oshino et al., 2007). Pusaudži, kuru mātes ir ar drošo piesaisti un pavadīja vairāk laika kopīgās aktivitātēs ar bērnu, ir mazāk emocionāli un tiek konstatētas mazāk uzvedības problēmu pusaudžu vecumā un zemāka antisociāla uzvedība (Russell & Russell, 1996). Pusaudži ar augstāku drošās piesaistes kvalitāti mātei spēj apzināties savu personību, identitāti, spēj veidot veselīgu pašapziņu (Caldera, 2004), un līdz ar to, ir raksturīgas noturīgākas savstarpējās attiecības ar sava dzimuma labākajiem draugiem, kas norāda, ka draudzības attiecībās pusaudži spēj attīstīt tieši harmoniskas attiecības un pašvērtējumu, un augstākas sociālās iemaņas (Nawaz, 2012), kas ir saistīts ar bērnībā gūto attiecību pieredzi, kad vecāki ir spējuši apmierināt bērna fiziskās un emocionālās vajadzības (Caldera, 2004). Ir konstatēts, ka piesaistes kvalitātei un draudzības attiecībām ir būtiska saistība ar emociju pašregulācijas spējām, kas izpaužas kā prasmes uztvert savas un citu cilvēku emocijas, šie pusaudži ir sociāli aktīvāki, un viņiem ir raksturīga augstāka labklājības izjūta (Contreras et al., 2000).

Tātad, tiek uzskatīts, ka pusaudžiem kopš zīdaiņa vecuma veidojot drošo piesaisti ar māti tiek konstatēta augstāka draudzības attiecību kvalitāte ar sava dzimuma labāko draugu. Pusaudžiem ar augstāku draudzības attiecību kvalitāti ir raksturīgs augstāks iezīmju emocionālais intelekts, kas tiek būtiski saistīts ar drošās piesaistes izveidošanos bērnībā, jo vecāki ir spējuši apmierināt bērna emocionālās vajadzības, kas veido pamatu turpmākai emocionālo, sociālo prasmju attīstībai arī pieaugušā vecumā. Iezīmju emocionālā intelekta modelis tiks izmantots pētījuma empīriskajā daļā.

Pamatojoties uz iepriekš apkopotajiem pētījumiem un teoriju analīzi, tiek izvirzītas sekojošas pētījuma hipotēzes: 1. Jo augstāka pusaudžu drošā piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāka uzticēšanās, komunikācijas pakāpe un zemāka līmeņa atsvešināšanās un delinkventa uzvedība piesaistes attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu. 2. Jo augstāka pusaudžu drošā piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāki rādītāji iezīmju emocionālā intelektā- labklājības, paškontroles, emocionalitātes, sabiedriskuma skalās. Tiek izvirzīti pētījuma jautājumi: 1. Vai pastāv dzimumatšķirības piesaistes kvalitātē mātei, draudzībā ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos? 2. Vai pastāv saistības starp piesaistes rādītājiem mātei un draudzības ar vienaudžiem, un iezīmju emocionālā intelekta rādītājiem meiteņu un zēnu izlasē? 3. Cik lielā mērā piesaistes rādītāji mātei prognozē draudzības ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājus?

METODE

Pētījuma dalībnieki

Pētījumā piedalās 120 respondenti- 60 zēni un 60 meitenes, vecumā no 13 līdz 16 gadiem, vidējais vecums pētījumā ir 14, 3 gadi ($M = 14, 29, SD = 0,96$), 7.-9. klases skolēni. Pēc datu ieguves, turpmākai datu apstrādei un analīzei, pusaudži tika atlasīti pēc kritērija- pusaudži, kuri dzīvo kopā ar bioloģisko māti.

Instrumentārijs

Pētījumā tika izmantoti trīs pētījuma instrumenti un ievākta pamatinformācija par respondentiem:

1) Demogrāfisko datu aptauja- dzimums, vecums un klase.

2) Pusaudžu piesaistes aptauja (The Adolescent Attachment Questionnaire (AAQ), West, Rose, Spreng, Sheldon- Keller, & Adam, 1998). Latvijā aptauju adaptējušas Bite I., Miltuze A., Sebre S. (2011), veicot pētījumu par pusaudžu interneta lietošanas un videospēļu spēlēšanas ieradumiem saistībā ar agresiju, disociāciju un piesaisti (Bite, Miltuze, & Sebre, 2011). Aptauja sastāv no divām daļām, kas ietver kopā 38 jautājumus. Pirmā aptaujas daļa sastāv no 19 jautājumiem par drošās piesaistes kvalitāti ar māti, otrās aptaujas daļa sastāv no 19 jautājumiem par drošās piesaistes kvalitāti ar tēvu. Šajā pētījumā tika izmantota pirmā aptaujas daļa par drošās piesaistes kvalitāti ar māti.

Aptaujas mērķis ir novērtēt pusaudžu drošās piesaistes kvalitātes līmeni mātei. Aptaujas apgalvojumus var novērtēt atbildot 5 punktu Likerta skalā, kur zemāks punktu skaits liecina par zemāku drošās piesaistes kvalitāti mātei, bet augstāks punktu skaits liecina par augstāku drošās piesaistes kvalitāti mātei. Jo augstākas balles respondents ir ieguvis, jo augstāks ir viņa piesaistes drošības līmenis mātei.

3) „Cilvēki manā dzīvē” aptaujas daļa par attiecībām ar labāko draugu (People in My Life (PML), Ridenour, Greenberg, & Cook, 2006). Latvijā sākotnējo adaptāciju veikusi Sevastjānova L. (2009), kura savā maģistra darbā ir adaptējusi vienu skalu, par draudzību. Aptauja sastāv no četrām daļām- piesaistes attiecības ar vecākiem, piesaistes attiecības ar draugiem, piesaistes attiecības ar skolotājiem un piesaistes attiecības ar kaimiņiem. Šajā pētījumā tika izmantotas attiecības ar draugiem anketa, kas sastāv no 27 jautājumiem. Aptaujas mērķis ir novērtēt 13-16 gadus vecu pusaudžu – meiteņu un zēnu draudzības attiecības ar sava dzimuma labāko draugu.

Tika mērīti trīs attiecību aspekti: savstarpējās uzticēšanās pakāpe, komunikācijas kvalitāte, kā arī atsvešināšanās pakāpe. Aptaujas apgalvojumus var novērtēt Likerta skalā no 1-4 punktiem, kur zemāks punktu skaists liecina par zemāku piesaisti draugam, bet augstāki aptaujas rādītāji norāda uz augstāku piesaisti sava dzimuma labākajam draugam. Pēc aptaujas atslēgas atsvešināšanās skalai vajadzētu negatīvi korelēt ar pārējām skalām. Attiecību kvalitātes ar sava dzimuma labāko draugu kopējā vērtība tiek veidota saskaitot trīs skalas- uzticēšanās, komunikācijas un atsvešināšanās skalas iegūtās vērtības, kuras tiek apgrieztas. Ir iekļauts arī ceturtais aspekts: delinkventa uzvedība, ar kuras palīdzību var noteikt, kā delinkventa uzvedība var būt saistīta ar pusaudžu attiecībām ar labāko draugu. Delinkventas uzvedības skala tiek skatīta atsevišķi no piesaistes drošības aspektiem. Pēc datu ievākšanas uz jautājumiem ar negatīvu nozīmi- atsvešināšanās apakšskalā- iegūtās vērtības tiek apgrieztas.

4) Personības iezīmju emocionālā intelekta aptauja- īsā versija (Trait Emotional Intelligence Questionnaire- Short Form (TEIQue-SF), Pedrites & Furnham, 2001). Latvijā aptauju maģistra darba ietvaros ir adaptējusi Kalteniece D. (2012).

Aptauja tika veidota ar mērķi izpētīt personības iezīmju emocionālo intelektu pusaudžiem. Aptauja sastāv no 30 apgalvojumiem. Šī aptauja ir tapusi par galveno bāzi ņemot TEIQue-garās versijas iezīmju emocionālā intelekta aptauju, kuru veido 15 apakšskalas, un īso versiju sastāda 2 jautājumi no katras apakšskalas. Tātad aptauja sastāv no četrām apakšskalām- labklājības; paškontroles; emocionalitātes; sabiedriskuma.

Apgalvojumus var novērtēt 7 punktu Likerta skalā, kur „1”- raksturo apgalvojuma neatbilstību pusaudža emocionālajam stāvoklim. Un „7” – raksturo apgalvojuma pilnīgu atbilstību uz konkrēto apgalvojumu. Uz jautājumiem ar negatīvu nozīmi iegūtās vērtības Likerta skalā tiek apgrieztas. Visi iegūtie punkti ir saskaitāmi kopā un mēra iezīmju emocionālo intelektu. Augstāks punktu skaists liecina par augstāku personības iezīmju emocionālo intelektu.

Piesaistes kvalitāte ar māti, draudzības attiecību veidošanas ar vienaudžu labāko draugu un iezīmju emocionālā intelekta aptaujas rādītāju ticamība noteikta, pārbaudot jautājumu iekšējo saskaņotību katrā skalā, izmantojot Kronbaha Alfas koeficientu (skatīt 1.tabulu). Aprēķinātais Kronbaha Alfas koeficients piesaistes drošības kvalitātē ar māti norāda uz augstu skalas iekšējo saskaņotību, kur ticamība ir 0,83. Savukārt, draudzības attiecību veidošanas ar vienaudžiem skalu ticamība ir robežās no 0,57-0,86, kur visaugstākos ticamības rādītājus uzrāda uzticēšanās skala ($\alpha = 0,86$) un viszemākos ticamības rādītājus uzrāda delinkventas uzvedības skala ($\alpha = 0,57$). Iezīmju emocionālā intelekta faktoru skalu ticamība ir robežās no 0,41-0,68, kur visaugstākos ticamības rādītājus uzrāda labklājības skala ($\alpha = 0,68$) un

viszemākos ticamības rādītājus uzrāda paškontroles ($\alpha = 0,41$) un emocionalitātes ($\alpha = 0,45$) skalas.

1.tabula

Piesaistes ar māti, draudzības attiecību ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta faktoru rādītāju ticamība

Skalas apzīmējums	Jautājumu skaits	Kronbaha alfas pētījumā	Kronbaha alfas oriģinālā pētījumā
Piesaiste mātei	19	0,83	0,74*
<i>Draudzības aptauja</i>			
Uzticēšanās	12	0,86	0,89**
Komunikācija	5	0,79	0,80**
Atsvešināšanās	7	0,68	0,64**
Delinkventa uzvedība	3	0,57	0,61**
<i>Iezīmju emocionālā intelekta aptauja</i>			
Labklājība	6	0,68	0,85***
Paškontrole	6	0,41	0,67***
Emocionalitāte	8	0,45	0,58***
Sabiedriskums	6	0,59	0,62***

* West, Rose, Spreng, Sheldon- Keller, & Adam, (1998).

** Ridenour, Greenberg, & Cook, (2006).

*** Jacobs, Sim, & Zimmermann, (2014).

Procedūra

Datu ievākšana tika veikta ar aptauju palīdzību. Aptaujas tika dotas frontāli ar laika ierobežojumu vienas mācību stundas ietvaros 7.- 9. klases skolēniem no divām mazpilsētas vispārējās izglītības vidusskolām. Vispirms tika dota „Pusaudžu piesaistes aptauja”, kurai tika pievienota demogrāfisko datu aptauja. Tālāk tika dota aptauja „Cilvēki manā dzīvē” aptaujas daļa par attiecībām ar labāko draugu. Un nobeigumā tika dota „Iezīmju emocionālā intelekta aptauja- īsā versija”. Iepriekš vecāki tika informēti par aptaujāšanu. Rezultāti, kas ir iegūti, lietojot skalas ar zemajām Kronbaha alfām, tiek interpretēti piesardzīgi.

REZULTĀTI

Sākotnējie dati tika apkopoti Exel formātā, bet pēc tam tie tika pārnesti uz SPSS 22 versiju, kur dati tika apstrādāti tālāk.

Lai pārbaudītu datu empīriskā sadalījuma atbilstību normālam sadalījumam, tika aprēķināti pusaudžu ($n = 120$) un atsevišķi meiteņu ($n = 60$) un zēnu ($n = 60$) piesaistes kvalitātes ar māti, draudzības attiecību veidošanas ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta faktoru rādītāji (skatīt 2.tabulu).

2.tabula

Piesaistes ar māti, draudzības attiecību ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta aptauju skalu datu empīriskā sadalījuma atbilstība normālam sadalījumam pusaudžu ($n = 120$), meiteņu ($n = 60$) un zēnu ($n = 60$) izlasē

Skalas apzīmējums	Dzimums	Kolmogorova		Kolmogorova	
		Smirnova Z	P	Smirnova Z (n=120)	P
Piesaiste mātei	Meitenes	0,16	0,00	0,10	0,00
	Zēni	0,11	0,05		
Uzticēšanās	Meitenes	0,16	0,00	0,11	0,00
	Zēni	0,1	0,08		
Komunikācija	Meitenes	0,11	0,06	0,07	0,08
	Zēni	0,07	0,20		
Atsvešināšanās	Meitenes	0,11	0,04	0,12	0,00
	Zēni	0,12	0,01		
Delinkventa uzvedība	Meitenes	0,13	0,01	0,10	0,00
	Zēni	0,13	0,01		
Labklājība	Meitenes	0,11	0,05	0,08	0,05
	Zēni	0,12	0,02		
Paškontrolē	Meitenes	0,1	0,09	0,08	0,02
	Zēni	0,1	0,19		
Emocionalitāte	Meitenes	0,12	0,02	0,08	0,03
	Zēni	0,08	0,20		
Sabiedriskums	Meitenes	0,08	0,20	0,08	0,04
	Zēni	0,11	0,05		

Analizējot rādītājus var secināt, ka meiteņu un zēnu izlasē ar māti veidotās piesaistes kvalitātes datu empīriskais sadalījums neatbilst normālam sadalījumam ($p \leq 0,05$). Draudzības attiecības ar vienaudžiem skalu empīrisko datu sadalījums atbilst normālam sadalījumam

($p > 0,05$) uzticēšanās skalā zēnu izlasē un komunikācijas skalā gan zēnu, gan meiteņu izlasē. Savukārt, empīrisku datu sadalījums neatbilst normālam sadalījumam ($p < 0,05$) uzticēšanās skalā meiteņu izlasē, atsvešināšanās un delinkventas uzvedības skalā gan zēnu, gan meiteņu izlasē.

Iezīmju emocionālā intelekta skalu empīrisku datu sadalījums atbilst normālam sadalījumam ($p > 0,05$) paškontroles skalā gan meiteņu, gan zēnu izlasē, kā arī emocionalitātes skalā zēnu izlasē un sabiedriskuma skalā meiteņu izlasē ($p > 0,05$). Empīrisku datu sadalījums neatbilst normālam sadalījumam labklājības skalā meiteņu un zēnu izlasē ($p \leq 0,05$), emocionalitātes skalā meiteņu izlasē ($p < 0,05$) un sabiedriskuma skalā zēnu izlasē ($p \leq 0,05$). Tādēļ turpmāko rezultātu analīzē meiteņu un zēnu izlasēs tiks izmantotas neparametriskas secinošās statistikas metodes, un savstarpējo sakarību atklāšanai tiks lietots Spīrmena korelācijas koeficients.

Analizējot iegūtos rādītājus pusaudžu izlasē ($n = 120$) var secināt, ka pusaudžu izlasē piesaistes kvalitāte ar māti neatbilst normālam sadalījumam ($p < 0,05$). Draudzības attiecībās ar vienaudžiem skalu empīrisku datu sadalījums atbilst normālam sadalījumam komunikācijas skalā ($p > 0,05$), savukārt uzticēšanās, atsvešināšanās un delinkventas uzvedības skalās empīrisku datu sadalījums neatbilst normālam sadalījumam ($p < 0,05$).

Iezīmju emocionālā intelekta skalu empīrisku datu sadalījums visās skalās neatbilst normālam sadalījumam ($p \leq 0,05$). Tādēļ turpmāko rezultātu analīzē pusaudžu izlasē tiks izmantotas neparametriskas secinošās statistikas metodes, un savstarpējo sakarību atklāšanai tiks lietots Spīrmena korelācijas koeficients.

Lai apstiprinātu vai noraidītu pirmo pētījuma hipotēzi, jo augstāka pusaudžu drošā piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāka uzticēšanās, komunikācijas pakāpe un zemāka līmeņa atsvešināšanās un delinkventa uzvedība attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu, tika veikta Spīrmena korelāciju analīze (skatīt 3.tabulu).

3.tabula

Piesaistes ar māti rādītāju un draudzības attiecību rādītāju korelācijas koeficienti pusaudžu grupā (n = 120)

	Draudzības skalas			
	Uzticēšanās	Komunikācija	Atsvešināšanās	Delinkventa uzvedība
Piesaiste mātei	0,25**	0,23**	-0,27**	-0,17

** $p < 0,01$

Rezultāti rāda, ka pusaudžu piesaiste mātei statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar uzticēšanos ($r = 0,25, p < 0,01$) un komunikāciju ($r = 0,23, p < 0,01$) draudzības attiecību

veidošanā ar sava dzimuma labāko draugu, kas norāda uz to, ka tie pusaudži, kuri uzrāda augstākus rādītājus piesaistes kvalitātē mātei, uzrāda augstāku uzticēšanos un komunikāciju ar labāko draugu. Piesaiste mātei statistiski nozīmīgi negatīvi korelē ar atsvešināšanos ($r = -0,27$, $p < 0,01$), kas nozīmē to, ka pusaudži, kas attiecībās ar māti uzrāda augstāku piesaistes kvalitāti, izjūt zemāku atsvešināšanos draudzības attiecībās ar sava dzimuma labākajiem draugiem.

Tādējādi var secināt, ka hipotēze daļēji apstiprinās, jo augstāka pusaudžu drošās piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāka uzticēšanās un komunikācijas pakāpe, un zemāka līmeņa atsvešināšanās attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu, bet netiek uzrādītas statistiski nozīmīgas negatīvas saistības pusaudžu piesaistes kvalitātē mātei ar delinkventu uzvedību attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu.

Lai apstiprinātu vai noliegtu otro pētījuma hipotēzi, jo augstāka pusaudžu drošā piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāki rādītāji iezīmju emocionālā intelekta skalās- labklājības, paškontroles, emocionalitātes, sabiedriskuma skalās, tika veikta Spīrmena korelāciju analīze (skatīt 4.tabulu).

4.tabula

Piesaistes ar māti rādītāju un iezīmju emocionālā intelekta skalu rādītāju korelācijas koeficienti pusaudžu grupā (n = 120)

	Iezīmju emocionālā intelekta faktori			
	Labklājība	Paškontrole	Emocionalitāte	Sabiedriskums
Piesaiste mātei	0,34**	0,23*	0,36**	0,28**

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Rezultāti rāda, ka pusaudžu piesaiste mātei statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar visām iezīmju emocionālā intelekta skalām- labklājību ($r = 0,34$, $p < 0,01$), paškontroli ($r = 0,23$, $p < 0,05$), emocionalitāti ($r = 0,36$, $p < 0,01$) un sabiedriskumu ($r = 0,28$, $p < 0,01$), kas norāda uz to, ka tiem pusaudžiem, kuri uzrāda augstāku piesaistes kvalitāti mātei, piemīt augstāka labklājība, paškontrole, emocionalitāte un sabiedriskums. Pēc iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka pusaudžiem ar augstāku piesaistes kvalitāti mātei piemīt augstākas iezīmju emocionālais intelekts.

Tādējādi var secināt, ka izvirzītā pētījuma hipotēze apstiprinās, jo augstāka pusaudžu drošās piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāki rādītāji iezīmju emocionālā intelekta skalās- labklājības, paškontroles, emocionalitātes un,- sabiedriskuma skalās.

Lai atbildētu uz pirmo pētījuma jautājumu, vai pastāv dzimumatšķirības piesaistes kvalitātē mātei, draudzībā ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos, grupu rezultātu salīdzināšanai tika izmantots Manna- Vitnija U kritērijs (skatīt 5.tabulu).

5.tabula

Piesaistes kvalitāte mātei, draudzība ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta skalu aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji meiteņu un zēnu izlasē (n = 60)

Skalas	Meitenes		Zēni		Manna- Vitnija U kritērijs
	M	SD	M	SD	
Piesaiste ar māti	78,23	10,80	76,65	10,05	1612,00
<i>Draudzība ar vienaudžiem</i>					
Uzticēšanās	42,58	3,82	36,90	5,90	704,00**
Komunikācija	41,07	3,96	35,92	4,58	712,00**
Atsvešināšanās	10,97	2,24	12,48	3,77	1397,00*
Delinkventa uzvedība	6,98	2,19	7,35	2,50	1680,50
<i>Iezīmju emocionālais intelekts</i>					
Labklājība	32,35	5,70	30,55	5,86	1465,50
Paškontrole	25,40	4,92	24,77	5,12	1696,50
Emocionalitāte	36,67	6,23	34,17	5,87	1401,50*
Sabiedriskums	27,52	5,51	25,13	5,40	1344,50*

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Atbildot uz pirmo pētījuma jautājumu, vai pastāv dzimumatšķirības piesaistes kvalitātē mātei, draudzībā ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos, var secināt, ka piesaistes kvalitātē ar māti nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības meiteņu ($n = 60$) un zēnu ($n = 60$) izlasē. Savukārt, draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp dzimumiem uzticēšanās skalā ($U = 704,00^{**}$, $p < 0,01$) un komunikācijas skalā ($U = 712,00^{**}$, $p < 0,01$), kur meiteņu izlasē tiek uzrādīti augstāki rādītāji nekā zēnu izlasē. Rezultāti rāda, ka atsvešināšanās skalā ($U = 1397,00^{*}$, $p < 0,05$) zēni uzrāda statistiski nozīmīgi augstāku atsvešināšanos draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu nekā meitenes.

Iezīmju emocionālā intelekta skalu rādītājos pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp dzimumiem emocionalitātes skalā ($U = 1401,50^{*}$, $p < 0,05$) un sabiedriskuma skalā ($U = 1344,50^{*}$, $p < 0,05$), kur meiteņu izlasē tiek uzrādīti augstāki rādītāji nekā zēnu izlasē. Tātad, atbilde uz pētījuma jautājumu ir ka, pastāv dzimumatšķirības uzticēšanās, komunikācijas un atsvešināšanās rādītājos draudzības attiecībās un iezīmju emocionālā intelekta skalu rādītājos-

emocionalitātes un sabiedriskuma skalās. Toties nepastāv dzimumatšķirības piesaistes kvalitātē mātei, delinkventā uzvedībā draudzību attiecību veidošanā un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos- sabiedriskuma un paškontroles skalā.

Lai atbildētu uz otro pētījuma jautājumu, vai pastāv saistības starp piesaistes rādītājiem mātei un draudzības ar vienaudžiem, un iezīmju emocionālā intelekta rādītājiem meiteņu un zēnu izlasē, tika veikta Spīrmenta korelācijas analīze (skatīt 6.un 7.tabulu).

6.tabula

Piesaistes ar māti rādītāju, draudzības attiecību rādītāju un iezīmju emocionālā intelekta skalu rādītāju korelācijas meiteņu un zēnu izlasē (n = 60)

	Draudzības skalas				
	Dzimums	Uzticēšanās	Komunikācija	Atsvešināšanās	Delinkventa uzvedība
Piesaiste mātei	Meitenes	0,27*	0,24	-0,23	-0,05
	Zēni	0,17	0,23	-0,32*	-0,32*
	Iezīmju emocionālā intelekta skalas				
	Dzimums	Labklājība	Paškontrole	Emocionalitāte	Sabiedriskums
Piesaiste mātei	Meitenes	0,40**	0,29*	0,29*	0,22
	Zēni	0,25*	0,16	0,40**	0,31*

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Rezultāti uzrāda, ka piesaistes ar māti un draudzības attiecības rādītājos statistiski nozīmīgas sakarības pastāv meiteņu izlasē, kur piesaiste ar māti statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar uzticēšanos ($r = 0,27, p < 0,05$), kas nozīmē, ka tās meitenes, kuras uzrāda augstāku piesaistes kvalitāti ar māti, izjūt augstāku uzticēšanos draudzības attiecībās ar savu labāko draudzeni. Savukārt, zēnu piesaiste mātei statistiski nozīmīgi negatīvi korelē ar atsvešināšanos ($r = -0,32, p < 0,05$) un delinkventu uzvedību ($r = -0,32, p < 0,05$), kas norāda uz to, ka tie zēni, kuri uzrāda augstāku piesaistes kvalitāti ar māti, izjūt zemāku atsvešināšanās un delinkventu uzvedību draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu.

Rezultāti uzrāda, ka piesaistes ar māti un iezīmju emocionālā intelekta skalu rādītājos pastāv korelācijas meiteņu izlasē, kur piesaiste ar māti statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar labklājību ($r = 0,40, p < 0,01$), paškontroli ($r = 0,29, p < 0,05$) un emocionalitāti ($r = 0,29, p < 0,05$), kas nozīmē, ka meitenēm, kuras uzrāda augstāku piesaistes kvalitāti ar māti, piemīt augstāka labklājība, paškontrole un emocionalitāte. Savukārt, zēnu piesaiste ar māti statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar labklājību ($r = 0,25, p < 0,05$), emocionalitāti ($r = 0,40,$

$p < 0,01$) un sabiedriskumu ($r = 0,31, p < 0,05$), kas norāda uz to, ka tiem zēniem, kuri uzrāda augstāku piesaistes kvalitāti ar māti, piemīt augstāka labklājība, emocionalitāte un sabiedriskums.

7.tabula

Draudzības rādītāju un iezīmju emocionālā intelekta rādītāju korelācijas koeficienti meiteņu un zēnu izlasē (n = 60)

Draudzības veidi	Dzimums	Iezīmju emocionālā intelekta skalas			
		Labklājība	Paškontrole	Emocionalitāte	Sabiedriskums
Uzticēšanās	Meitenes	0,22	0,12	0,37**	0,11
	Zēni	0,30*	0,14	0,15	0,01
Komunikācija	Meitenes	0,25*	0,26*	0,34**	0,07
	Zēni	0,14	0,09	0,19	0,16
Atsvešināšanās	Meitenes	-0,11	-0,35**	-0,31*	-0,07
	Zēni	-0,29*	-0,08	-0,26*	-0,33**
Delinkventa uzvedība	Meitenes	0,08	-0,14	0,02	0,42**
	Zēni	-0,09	0,11	0,00	-0,07

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Rezultāti uzrāda, ka meiteņu uzticēšanās statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar emocionalitāti ($r = 0,37, p < 0,01$), kas nozīmē, ka tām meitenēm, kuras izjūt augstāku uzticēšanos draudzības attiecībās ar savu labāko draudzeni, piemīt augstāka emocionalitāte. Savukārt, uzticēšanās zēnu izlasē uzrāda statistiski nozīmīgu pozitīvu korelāciju ar labklājību ($r = 0,25, p < 0,05$), kas nozīmē, ka tiem zēniem, kuri izjūt augstāku uzticēšanos ar sava dzimuma labāko draugu, piemīt augstāka labklājība. Komunikācija meiteņu izlasē statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar labklājību ($r = 0,25, p < 0,05$), paškontroli ($r = 0,26, p < 0,05$), emocionalitāti ($r = 0,34, p < 0,01$), kas norāda uz to, ka tām meitenēm, kuras izjūt augstāku uzticēšanos ar savu labāko draudzeni, piemīt augstāka labklājība, paškontrole un emocionalitāte, un otrādi.

Savukārt, atsvešināšanās meiteņu izlasē statistiski nozīmīgi negatīvi korelē ar paškontroli ($r = -0,35, p < 0,01$) un emocionalitāti ($r = -0,31, p < 0,05$), kas nozīmē, ka meitenēm, kuras izjūt augstāku atsvešinātību draudzības attiecībās ar savu labāko draudzeni, piemīt zemāka paškontrole un emocionalitāte. Zēnu izlasē atsvešinātība statistiski nozīmīgi negatīvi korelē ar labklājību ($r = -0,29, p < 0,05$), emocionalitāti ($r = -0,26, p < 0,05$) un sabiedriskumu ($r = -0,33, p < 0,01$), kas norāda uz to, ka zēniem, kuri izjūt augstāku

atsvešinātību draudzības attiecībās ar savu labāko draugu, piemīt zemāka labklājība, emocionalitāte un sabiedriskums.

Rezultāti uzrāda, ka delinkventa uzvedība meiteņu izlasē statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar sabiedriskumu ($r = 0,42, p < 0,01$), kas nozīmē, ka tām meitenēm, kurām draudzības attiecībās ar savu labāko draudzeni piemīt augstāka delinkventa uzvedība, piemīt augstāks sabiedriskums.

Atbildot uz otro pētījuma jautājumu pēc iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka pastāv vairākas statistiski nozīmīgas saistības pusaudžu piesaistes kvalitātē ar māti, draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos meiteņu un zēnu izlasē.

Lai atbildētu uz trešo pētījuma jautājumu, cik lielā mērā piesaistes rādītāji mātei prognozē draudzības ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājus, tika izmantota regresiju analīze (skatīt 8., 9., 10. tabulu).

8.tabula

Atsvešināšanās skalas regresiju analīze ar neatkarīgā mainīgā- piesaistes ar māti un dzimuma rādītājiem (n = 120)

<i>Neatkarīgais mainīgais</i>	B	SE B	β	R ²
1.solis				
A	19,94	2,06		0,12
Piesaiste ar māti	-0,11	0,03	-0,35**	
2.solis				
A	18,88	2,06		0,16
Piesaiste ar māti	-0,10	0,03	-0,33**	
Dzimums	1,35	0,54	0,21**	

1.solī $F = 16,20, **p < 0,01$;
 2.solī $F = 11,65, **p < 0,01$

Izmantojot soļu regresiju analīzi, ir redzams, ka jo augstāka piesaistes drošība ar māti ($F = 16,20, p < 0,01$), jo samazinās izjustā atsvešināšanās par 0,11 vienībām, un piesaistes drošība ar māti izskaidro 12 % pusaudžu atsvešināšanās samazināšanos attiecībās ar vienaudžiem. Iekļaujot modelī arī dzimumu kā neatkarīgo mainīgo, prognoze paaugstinās par 4%, un tieši zēniem ($F = 11,65, p < 0,01$) piesaistes drošība attiecībās ar māti izskaidro 16% no atsvešināšanās samazināšanos attiecībās ar labāko draugu.

Labklājības skalas regresiju analīze ar neatkarīgā mainīgā- piesaistes ar māti rādītājiem (n = 120)

<i>Neatkarīgais mainīgais</i>	B	SE B	β	R ²
1.solis				
A	18,12	3,83		0,09
Piesaiste ar māti	0,17	0,05	0,30**	

1.solī F = 12,33, **p < 0,01

Pētot, cik piesaiste ar māti prognozē emocionālā intelekta labklājības skalas rādītājus, regresijas analīzē redzams, ka jo augstāka piesaistes drošība ar māti ($F = 12,33$, $p < 0,01$), jo pieaug izjustā labklājība par 0,17 vienībām, un piesaistes drošība ar māti izskaidro 9 % pusaudžu labklājības palielināšanos attiecībās ar vienaudžiem.

Sabiedriskuma skalas regresiju analīze ar neatkarīgā mainīgā- dzimuma un piesaistes ar māti rādītājiem (n = 120)

<i>Neatkarīgais mainīgais</i>	B	SE B	β	R ²
1.solis				
A	16,38	3,73		0,06
Piesaiste ar māti	0,12	0,05	0,24**	
2.solis				
A	18,10	3,75		0,09
Piesaiste ar māti	0,12	0,05	0,22**	
Dzimums	-2,19	0,98	-0,19*	

1.solī F = 7,22, **p < 0,01,
2.solī F = 6,25, *p < 0,05,
**p < 0,01

Jo augstāka piesaistes drošība ar māti ($F = 7,22$, $p < 0,01$), jo pieaug sabiedriskums par 0,12 vienībām, un piesaistes drošība ar māti izskaidro 6 % pusaudžu sabiedriskuma palielināšanos attiecībās ar vienaudžiem. Savukārt, iekļaujot modelī arī dzimumu kā neatkarīgo mainīgo, prognoze paaugstinās par 3%, un tieši meitenēm ($F = 6,25$, $p < 0,05$) piesaistes drošība attiecībās ar māti izskaidro 9% no sabiedriskuma palielināšanās attiecībās ar labāko draudzeni.

DISKUSIJA

Iegūtie rezultāti uzrāda ka, jo augstāka pusaudžu piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāka izjustā uzticēšanās, komunikācijas pakāpe un zemāka līmeņa atsvešināšanās draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu. Savukārt netiek uzrādītas statistiski nozīmīgas negatīvas saistības pusaudžu piesaistes kvalitātē mātei ar delinkventu uzvedību draudzības attiecībās. Sasaistot pētījuma rezultātus ar teorētisko pamatojumu var secināt, ka ja bērnam ar māti ir izveidojusies augstāka drošā piesaistes kvalitāte (Park & Waters, 1989, kā minēts Weimer, et al., 2004), tad esot pusaudžu vecumā, spēj veidot noturīgas savstarpējās attiecības ar sava dzimuma labākajiem draugiem un adaptēties sociālā vidē (Nawaz, 2012), viņiem ir attīstītas augstākas sociālās iemaņas un empātijas spējas, un būtiski samazinās agresivitāte un antisociāla uzvedība pusaudžiem (Weimer, et al., 2004).

Rezultāti uzrāda ka, jo augstāka pusaudžu drošās piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāks iezīmju emocionālais intelekts- labklājība, paškontrolē, emocionalitāte un,- sabiedriskums. Sasaistot pētījuma rezultātus ar teorētisko pamatojumu, var secināt, ka augstāka spēja motivēt sevi, pārvarēt vilšanos, spēja just līdzīgu citiem, spēja rīkoties atbilstoši savām iecerēm un vēlmēm, un kontrolēt savas emocijas novēršot trauksmi un nemieru, kā arī spēja ietekmēt savu domāšanu pozitīvi un vadīt savu garastāvokli ir būtiski saistīts ar augstāku drošās piesaistes kvalitāti attiecībās starp māti un bērnu no viņa nākšanas pasaulē (Goleman, 1995). Mātes ar augstāku drošās piesaistes kvalitāti attiecībās ar bērnu,- ir empātiskākas pret bērna interesēm un vajadzībām apmierinot tās, līdz ar to, bērni pusaudžu vecumā ir daudz autonomāki un spēj mazāk pakļauties vienaudžu nevēlamam spiedienam. Šie bērni izjūt augstāku emocionālo labklājību, augstāku apmierinātību ar dzīvi, spējot vieglāk adaptēties sociālā vidē (Sroufe, Egeland, Carlson & Collins, 2005; van Ijzendoorn, 1995; Zeanah, 2000), attīstot savas sociālās iemaņas, empātijas spējas un komunikācijas prasmes ar vienaudžu draugiem un citiem indivīdiem (Weimer, et al., 2004).

Pusaudžu draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu pastāv statistiski nozīmīgas dzimumatšķirības izjustā uzticēšanās, komunikācijas un atsvešināšanās rādītājos un iezīmju emocionālā intelektā - emocionalitātē un sabiedriskumā. Būtiskas dzimumatšķirības nepastāv piesaistes kvalitātē mātei, delinkventā uzvedībā draudzības attiecībās ar labāko draugu un iezīmju emocionālā intelektā- sabiedriskumā un paškontrolē. Draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu pastāv dzimumatšķirības starp izjusto uzticēšanos, kur meitenes uzrāda augstāku uzticēšanos savstarpējā draudzībā nekā zēni savstarpēji, ko varētu

izskaidrot ar to, ka meitenes draudzībā vairāk sagaida atbalstu, uzticību un vienlīdzību, turpretim tiek uzskatīts, ka zēnu vidū vairāk novērota negatīva savstarpējā mijiedarbība un vēlme dominēt nekā meiteņu vidū (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009). Meitenēm ir raksturīgi pārtraukt savstarpēju draudzību, ja šīs attiecības neviņš pietiekamu uzticību, tādēļ bieži vien tiek pieņemta alternatīva izvēle par labu jaunai draudzībai, savukārt zēniem ir tendence uzturēt attiecības ar sākotnējiem draugiem, tajā pašā laikā, paplašinot savu draudzības loku (Goede, Branje & Meeus, 2009). Pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības komunikācijas prasmēs, kur meitenes uzrāda augstāku izjusto komunikāciju draudzības attiecībās nekā zēni, kas varētu būt izskaidrojams ar to, ka meitenēm savstarpējā saskarsmē ir nepieciešamas vairāk tieši sirsnīgākas un emocionāli tuvākas attiecības draudzībā, kas varētu padarīt šīs attiecības vairāk emocionālas un līdz ar to meitenes ir drošākas komunikācijā daloties savās izjūtās, toties zēniem, lai gan ir tendence iesaistīties lielākos vienaudžu grupējumos un ir lielāks draugu loks nekā meitenēm, nav tendence veikt šādu tuvību un viņi savstarpējās attiecībās ir distancētāki, neizrādot savas emocijas tik izteikti kā meitenes (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009). Savukārt izjustajā atsvešinātībā draudzības attiecībās, pastāv statistiski nozīmīgas dzimumatšķirības, kur zēni uzrāda augstāku izjusto atsvešināšanos nekā meitenes, ko varētu izskaidrot ar to, ka zēniem ir tendence attiecības uztvert mazāk iejūtīgas un tuvas, ko varētu izskaidrot ar to, ka zēnu vidū vairāk novērota negatīva savstarpējā mijiedarbība un vēlme dominēt nekā meiteņu vidū, savukārt meitenes draudzībā vairāk sagaida uzticēšanos, atbalstu un vienlīdzību (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009). Iezīmju emocionālā intelekta rādītājos pastāv statistiski nozīmīgas dzimumatšķirības emocionalitātē, kur meitenes uzrāda augstāku emocionalitāti nekā zēni, ko iespējams izskaidrot ar to, ka meitenes spēj uztvert savas un citu emocijas, jūtas, kā arī izpaust savas emocijas un izmantot šīs dotības veidojot attiecības ar līdzilvēkiem labāk nekā zēni (Jacobs, Simb & Zimmermann, 2014). Tas varētu nozīmēt, ka meitenēm piemīt augstākas empātijas prasmes jeb līdzjūtība, ir vairāk raksturīgi risināt problēmas, neiesaistoties konfliktos, bet pielietojot veselīgas konfliktu risināšanas stratēģijas. Iespējams, meitenes spēj prasmīgāk pārvarēt konfliktus ar labākajām draudzenēm, attīstot un nostiprinot prosociālas uzvedības prasmes (Wied, Branje & Meeus, 2007). Iezīmju emocionālā intelekta sabiedriskuma rādītājos pastāv statistiski nozīmīgas dzimumatšķirības, kur meitenes uzrāda augstāku sabiedriskumu nekā zēni, kas varētu būt izskaidrojams ar meiteņu spējām labāk izprast savas emocijas, būt pārliecinātām par sevi, kas veicina efektīvu komunikāciju un labas saskarsmes prasmes (Jacobs, Simb & Zimmermann, 2014). Meitenes spēj uztvert un izteikt emocijas, piešķirot

nozīmi savai emocionālai pieredzei, un spēj regulēt savas emocijas, un tiek konstatēts zemāks psihopatoloģijas risks (Landa et al, 2010).

Rezultāti uzrāda, ka pastāv vairākas statistiski nozīmīgas saistības pusaudžu piesaistes kvalitātē ar māti, draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos. Meitenes, kuras uzrāda augstāku piesaistes kvalitāti ar māti, izjūt augstāku uzticēšanos draudzībās attiecībās ar savu labāko draudzeni, ko sasaucot ar teorētisko pamatojumu var secināt, ka meiteņu savstarpējā draudzība tiek raksturota kā īpašāka un sirsnīgāka jeb emocionāli ciešāka (Cairns, Leung, Buchanan & Cairns, 1995, kā minēts Branje, Frijns, Finkenauer, Engels & Meeus, 2007), ko būtiski ietekmē augstāka drošās piesaistes kvalitāte ar māti, jo drošas un emocionāli tuvas savstarpējās attiecības, būtiski sekmē uzticēšanos un saprotošu attieksmi starp labākajām draudzenēm (Espelage et al., 2007). Savukārt zēni, kuri uzrāda augstāku piesaistes kvalitāti ar māti, izjūt zemāku atsvešināšanos un delinkventu uzvedību draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu, ko varētu izskaidrot ar to, ka šie zēni spēj attīstīt tieši harmoniskas attiecības, pašvērtējumu, un augstākas sociālās iemaņas attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu (Nawaz, 2012). Tādēļ, iespējams zēni uzrāda zemāku saistību ar delinkventas uzvedības risku, jo mazāk pakļaujas draugu negatīvai ietekmei, kā apreibinošu vielu lietošanai un antisociālas uzvedības pārņemšanā (Hawkins et al. 1992, kā minēts Buckley et al., 2010), ka arī zēniem ir tendence uzturēt attiecības ar sākotnējiem draugiem un vienlaikus paplašināt savu draugu loku, līdz ar to ir konstatēta augstāka draudzības stabilitāte nekā meitenēm (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009), kas ir būtiski saistīts ar augstāku drošās piesaistes kvalitāti mātei, kad spēj apzināties savu personību, identitāti un veidot veselīgu pašapziņu, un ir raksturīgas noturīgas savstarpējās attiecības ar labākajiem draugiem (Caldera, 2004). Meitenēm ar augstāku piesaistes kvalitāti ar māti, ir augstāka labklājība, paškontrolē un emocionalitāte, ko sasaistot ar teorētisko pamatojumu, var izvirzīt pieņēmumu, ka viņām ir augstāka labklājības izjūta, pateicoties citu pozitīvam novērtējumiem par meitenēm, pozitīvam novērtējumam pašām par sevi un gaidām par vēlamajiem sasniegumiem savā dzīvē turpmāk (Petrides, 2009). Augstāka paškontrolē meitenēm, norāda uz labāku pašefektivitātes izjūtu, spēju regulēt savas jūtas un kontrolēt impulsus, savas vēlmes un fizisko saspringumu. Savukārt, augstāka emocionalitāte meitenēm ir saistīta ar spēju labāk uztvert un izpaust savas emocijas, un pieņemt citu emocijas, kas palīdz veidot pozitīvas attiecības ar labākajām draudzenēm (Jacobs, Simb, & Zimmermann, 2014), jo emocionāli tuvas attiecības, kurās māte ir iejūtīgi reaģējusi uz meiteņu interesēm un vajadzībām, vēlākā vecumā ir raksturīga emocionāla labklājība, spēj labāk kontrolēt negatīvās emocijas un piemīt pozitīvas emociju pārvarēšanas prasmes, kuras izpauž sociālajā mijiedarbībā ar draudzenēm (Simpson, 1990,

Cooper et al., 1998, kā minēts Hamarta, Deniz & Saltali, 2009). Savukārt, zēniem ar augstāku piesaistes kvalitāti ar māti, ir augstāka labklājība, emocionalitāte un sabiedriskums, ko iespējams izskaidrot ar to, ka augstāka labklājība zēniem ir saistīta ar citu pozitīvu novērtējumu par zēniem, pozitīvu novērtējumu pašam par sevi un gaidām par vēlamajiem sasniegumiem savā dzīvē turpmāk (Petrides, 2009). Augstāka emocionalitāte zēniem ir saistīta ar spēju labāk uztvert un izpaust savas emocijas, un pieņemt citu emocijas, kas palīdz veidot pozitīvas attiecības ar līdzcilvēkiem. Savukārt sabiedriskums zēniem ir saistīts ar labākām spējām izprast sevi, izjūtot pārliecību par savām spējām, kas veicina komunikācijas un saskarsmes prasmes attiecībās ar labāko draugu (Jacobs, Simb, & Zimmermann, 2014), un emocionālais intelekts ir būtiski saistīts ar augstāku drošās piesaistes kvalitāti, kur mātes ir bijušas empātiskas pret zēnu interesēm un vajadzībām, līdz ar to, vēlākā vecumā zēni ir daudz autonomāki un spēj mazāk pakļauties draugu spiedienam, piemīt augstāka labklājība, apmierinātība ar dzīvi un spēja vieglāk adaptēties jaunā vidē (Sroufe, Egeland, Carlson & Collins, 2005; van Ijzendoorn, 1995; Zeanah, 2000), kā arī šiem zēniem piemīt labākas spējas kontrolēt savas emocijas un piemīt pozitīvas emociju pārvarēšanas prasmes, kas tiek izpaustas mijiedarbībā ar draugiem (Simpson, 1990, Cooper et al., 1998, kā minēts Hamarta, Deniz & Saltali, 2009).

Pastāv vairākas nozīmīgas saistības gan meiteņu, gan zēnu izlasē draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos. Tām meitenēm, kuras izjūt augstāku uzticēšanos draudzības attiecībās ar savu labāko draudzeni ir augstāka emocionalitāte, ko iespējams izskaidrot ar to, ka meiteņu savstarpējā draudzība tiek raksturota kā īpašāka un sirsnīgāka jeb emocionāli ciešāka nekā savstarpēji tā tiek uztverta starp zēniem (Cairns, Leung, Buchanan & Cairns, 1995, kā minēts Branje, Frijns, Finkenauer, Engels & Meeus, 2007), un meitenes savām draudzenēm piedēvē augstāku nozīmīgumu jeb ir pieprasošākas, kur no šīm attiecībām tiek vairāk sagaidīts atbalsts, uzticība un vienlīdzība (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009). Tādēļ emocionalitāte ir saistīta ar šo spēju labāk uztvert un izpaust savas emocijas, un pieņemt citu emocijas, kas palīdz veidot pozitīvas attiecības ar labākajām draudzenēm (Jacobs, Simb, & Zimmermann, 2014), jo draudzība veicina sociālo un emocionālo attīstību (Buhrmester, 1990; Hartup, 1993, kā minēts You & Bellmore, 2012). Savukārt, zēniem, kuri izjūt augstāku uzticēšanos ar savu labāko draugu, ir raksturīga augstāka labklājība, kas varētu būt izskaidrojams ar to, ka zēniem ar augstāku labklājības izjūtu, pozitīvu novērtējumu par sevi un savu dzīvi, gaidām par vēlamajiem sasniegumiem nākotnē (Petrides, 2009) piemīt spēja vairāk uzticēties, kur draugi viens otru pieņem neizvirzot augstas prasības, un šīs attiecībās nav tik emocionāli ciešas kā meitenēm (Cairns, Leung, Buchanan & Cairns, 1995, kā minēts Branje, Frijns, Finkenauer,

Engels & Meeus, 2007). Zēnu savstarpējā uzticēšanās izpaužas kā draudzības uztveršana ar cieņu, pieņemšanu, sapratni, uzticēšanos, paļaušanos vienam uz otru problēmsituācijās, un kopīgas brīvā laika intereses un aktivitātes, līdz ar to zēniem ir raksturīgs lielāks draugu loks un draudzības stabilitāte mēdz būt augstāka nekā meitenēm (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009). Meitenēm, kuras izjūt augstāku komunikāciju ar savu labāko draudzeni, ir augstāka labklājība, paškontrolē un emocionalitāte, ko sasaistot ar teorētisko pamatojumu, var izvirzīt pieņēmumu, ka viņām ir augstāka labklājības izjūta, pateicoties citu pozitīviem novērtējumiem par meitenēm, pozitīvam novērtējumam pašām par sevi un gaidām par vēlamajiem sasniegumiem savā dzīvē turpmāk (Petrides, 2009). Augstāka paškontrolē norāda uz augstāku pašefektivitātes izjūtu, spēju regulēt savas jūtas un kontrolēt impulsus, savas vēlmes un fizisko saspringumu, savukārt, jo augstāka emocionalitāte, jo var labāk uztvert un izpaust savas emocijas, un pieņemt citu emocijas, kas palīdz veidot pozitīvas attiecības ar līdzcilvēkiem (Jacobs, Simb, & Zimmermann, 2014), kas varētu būt izskaidrojams ar to, ka meitenēm ir raksturīgas emocionāli tuvākas attiecības draudzībā, līdz ar to meitenes ir drošākas un atvērtākas komunikācijā daloties savās izjūtās un uzskatos (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009). Savukārt meitenes, kuras izjūt augstāku atsvešinātību draudzībā ar savu labāko draudzeni, piemīt zemāka paškontrolē un emocionalitāte, ko iespējams izskaidrot ar to, ka ir raksturīga zemāka pašefektivitāte, grūtības regulēt savas jūtas un kontrolēt impulsus, savas vēlmes un fizisko saspringumu un zemāka emocionalitāte, kas ir saistīta ar spēju labāk uztvert un izpaust savas emocijas, un pieņemt citu emocijas, kas palīdz veidot pozitīvas attiecības ar līdzcilvēkiem (Jacobs, Simb & Zimmermann, 2014). Zēniem, kuri izjūt augstāku atsvešinātību draudzības attiecībās ar savu labāko draugu, piemīt zemāka labklājība, emocionalitāte un sabiedriskums, ko iespējams izskaidrot ar to, ka ir zemāka labklājības izjūta, pateicoties citu negatīvam novērtējumam par sevi, negatīvam novērtējumam pašām par sevi un raizēm par nevēlamiem notikumiem savā dzīvē turpmāk (Petrides, 2009). Zēniem ir zemāka izjustā emocionalitāte, kas ir saistīta ar spēju sliktāk uztvert un izpaust savas emocijas, un pieņemt citu emocijas, kas palīdz veidot pozitīvas attiecības ar līdzcilvēkiem (Jacobs, Simb & Zimmermann, 2014). Savukārt, sabiedriskums ir saistīts ar zemāku izjusto pārlicību par savām spējām, kas samazina komunikācijas un saskarsmes prasmes attiecībās ar labāko draugu (Jacobs, Simb & Zimmermann, 2014). Meitenēm, kuras izjūt augstāku delinkventu uzvedību draudzības attiecībās ar savu labāko draudzeni, piemīt augstāks sabiedriskums, ko sasaistot ar teorētisko pamatojumu, ko iespējams izskaidrot ar to, ka meiteņu sabiedriskums ir saistīts ar izjusto pārlicību par savām spējām, kas veicina komunikācijas un saskarsmes prasmes attiecībās ar labāko draudzeni (Jacobs, Simb & Zimmermann, 2014), jo meitenēm ar delinkventu uzvedību

ir raksturīgi apliecināt sevi apkārtējai videi darot to pašu, ko apkārtējie pieaugušie indivīdi, kam raksturīga neveselīga uzvedība (Cripps & Zyromski, 2009). Pārņemt riskantu uzvedību ir raksturīgi meitenēm, kuru mātes ir emocionāli vēsas un noraidošas, kas ir saistīts ar nedrošās piesaistes izveidošanos bērnībā (Patterson, Reid & Dishion, 1998), tādēļ, bieži vien tiek meklēts atbalsts un sapratne starp vienaudžu kompānijām, kurās ir pieņemta delinkventa uzvedība (Maxwell, 2002, kā minēts Buckley, Chapman & Sheehan, 2010).

Tika noskaidrota prognoze, cik lielā mērā piesaistes rādītāji mātei prognozē draudzības ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājus, kur tiek uzrādīts ka, jo augstāka piesaistes drošība ar māti, jo samazinās izjustā atsvešināšanās, un piesaistes drošība ar māti prognozē pusaudžu atsvešināšanās samazināšanos attiecībās ar vienaudžiem. Iekļaujot modelī arī dzimumu kā neatkarīgo mainīgo, prognoze paaugstinās, un tieši zēniem piesaistes drošība attiecībās ar māti izskaidro atsvešināšanās samazināšanos attiecībās ar labāko draugu. Sasaistot rezultātus ar teorētisko pamatojumu var secināt, ka bērna piesaistes drošības kvalitāte ar māti (Caldera, 2004) ir būtiskākā nozīme tam, kā bērns esot pusaudžu vecumā prafīs veidot attiecības ar saviem vienaudžu draugiem un pielāgoties jaunai sociālai videi (Nawaz, 2012), līdz ar to zēni draudzību uztver ar cieņu, pieņemšanu, sapratni, uzticēšanos, paļaušanos problēmsituācijās un kopīgām brīvā laika interesēm un aktivitātēm, līdz ar to zēniem ir raksturīgs lielāks draugu loks un draudzības stabilitāte mēdz būt augstāka nekā meitenēm (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009).

Jo augstāka piesaistes drošība ar māti, jo pieaug labklājība, un piesaistes drošība ar māti prognozē pusaudžu labklājības palielināšanos attiecībās ar vienaudžiem, ko sasaistot ar teorētisko pamatojumu varētu secināt, ka mātes, kurām piemīt augstāka drošās piesaistes kvalitāte attiecībās ar bērnu tiek raksturotas kā empātiskākas attiecībā uz sava bērna interesēm un vajadzībām tās apmierinot, līdz ar to, vēlākā vecumā bērni ir daudz autonomāki un mazāk pakļaujas sociālās grupas spiedienam. Šiem bērniem esot pusaudžu vecumā ir raksturīga emocionāla labklājība un labsajūta (Sroufe, Egeland, Carlson & Collins, 2005; van Ijzendoorn, 1995; Zeanah, 2000).

Jo augstāka piesaistes drošība ar māti, jo pieaug sabiedriskums, un piesaistes drošība ar māti prognozē pusaudžu sabiedriskuma palielināšanos attiecībās ar vienaudžiem. Savukārt, iekļaujot modelī arī dzimumu kā neatkarīgo mainīgo, prognoze paaugstinās, un tieši meitenēm piesaistes drošība attiecībās ar māti prognozē sabiedriskuma palielināšanos attiecībās ar labāko draudzeni, ko varētu izskaidrot ar to, ka izveidojot drošo piesaisti ar māti, vēlākā vecumā meitenēm tiek konstatēta augstāka apmierinātība ar dzīvi, un spēja vieglāk adaptēties jaunā vidē (Sroufe, Egeland, Carlson & Collins, 2005; van Ijzendoorn, 1995; Zeanah, 2000)

un izjūt augstāku komunikāciju un labas saskarsmes prasmes (Jacobs, Simb & Zimmermann, 2014).

Šī pētījuma stiprās puses ir, ka pētījums tika veikts vispārīzglītojošajās skolās, kas palīdzētu labāk izvērtēt pusaudžu vecumposma īpatnības kopumā, kā arī klases sastāvā ir gan meitenes, gan zēni, kas palīdzēja nepieciešamo respondentu skaitu nokontrolēt. Pozitīvi ir tas, ka aptaujājot respondentus man bija iespēja atrasties klāt visās mācību stundās, kuru laikā tika veikta aptaujāšana, lai varētu pastāstīt par katru aptauju, tās aizpildīšanas veidu, un sniegtu atbildes uz pusaudžu jautājumiem, lai viņi pēc iespējas precīzāk spētu aizpildīt aptaujas un varētu nokontrolēt, ka tiek sniegtas atbildes uz visiem apgalvojumiem trijās aptaujās, lai tās varētu izmantot tālākā datu apstrādē. Svarīgi šajā pētījumā ir izlase, kuru veido gan meitenes, gan zēni, lai varētu pētīt dzimumatšķirības starp mainīgajiem lielumiem.

Pētījuma vājās puses ir vide, kurā aptaujāšana tika veikta, jo tikai daļēji izdevās nokontrolēt to, lai pusaudži aptaujas pildīšanas laikā varētu izsēsties solā pa vienam. Tas izdevās klasēs, kurās bija mazāk skolēnu, tomēr lielākās klasēs nebija iespējams tik viegli nokontrolēt darba izpildi individuāli, kur šajā gadījumā atrodas 8. klasēs ar skolotājas palīdzību izdevās ierobežot pusaudžu- zēnu savstarpējo komunikāciju, diskusijas un laika novilcināšanu aptauju izpildes laikā. Iespējams, būtu nepieciešams lielākas klases sadalīt uz pusēm, tomēr laika ierobežojuma dēļ mācību stundas ietvaros apstākļi bija ierobežoti. Tādēļ pētījuma ierobežojumi varētu būt saistīti ar atbilžu ticamību, kad sniegtās atbildes iespējams varētu nebūt pilnīgi godīgas uz visiem jautājumiem, tādējādi, varētu būt, ka tika sniegtas arī kādas sociāli vēlamas atbildes, kas arī iespējams ir ietekmējušas pētījuma rezultātus. Kā piemēram, hipotēzē, jo augstāka pusaudžu piesaistes kvalitāte mātei, jo zemāka līmeņa delinkventa uzvedība attiecībā ar sava dzimuma labāko draugu, netika uzrādītas statistiski nozīmīgas negatīvas sakarības, kas iespējams ir tieši tādēļ, ka tika sniegtas sociāli vēlamas atbildes.

Būtiski, ka pētījuma ierobežojumi ir saistīti ar aptauju skalu ticamību, jo zemas Kronbaha alfas tika uzrādītas delinkventas uzvedības skalā, lai gan šajā skalā ir tikai trīs jautājumi, kuri arī samazina ticamības iespējamību. Savukārt, viszemākās Kronbaha alfas iezīmju emocionālā intelekta- paškontroles un emocionalitātes skalās, tādēļ rezultāti, kas tika iegūti lietojot šīs skalas ar zemu ticamību, tika interpretēti piesardzīgi. Iespējamie faktori, kas ir ietekmējuši šos zemos ticamības rādītājus iezīmju emocionālā intelekta aptaujā ir pētāmās vecumgrupas īpatnības, izlikties citādam nekā ir patiesībā. Tomēr būtiskākais ir tas, ka oriģinālrakstā par aptauju, tā tiek izmantota no 17 gadu vecuma, kas nozīmē, ka apgalvojumi, kas ir ar pretēju nozīmi iespējams pusaudžiem bija par sarežģītu un viņi neizprata apgalvojumus, neskatoties uz to, ka tika paskaidrots kā pildīt aptauju. Kā arī

apgalvojumu tulkojums adaptētajā aptaujā nedaudz atšķiras no oriģinālās aptaujas jautājumiem, kas nedaudz maina to būtību.

Turpmāk varētu papildināt pētījumu sekojoši par pusaudžu piesaisti stilu mātei ar tēvu, kur vecāki ir kopā, ģimenē, kurā ir tikai viens no vecākiem, un šķirtās ģimenēs ņemot vērā tā ilgumu, kā tas ietekmē romantisku attiecību veidošanu un kāda ietekme ir emocionālajam intelektam šajās attiecībās ar otru partneri, pamatojoties uz to, ka piesaistes kvalitātei izveidojoties, tā būtībā dzīves laikā paliek nemainīga, savukārt emocionālais intelekts dzīvēs laikā paaugstinās līdz ar vecumu un gūto pieredzi.

Augstāka drošās piesaistes kvalitāte mātei ar bērnu kopš viņa dzimšanas, rada bērnam spēju apzināties savu personību, identitāti un veidot veselīgu pašapziņu pusaudžu vecumā, tādā veidā attīstot noturīgas savstarpējās attiecības ar sava dzimuma labāko draugu, kas nozīmē, ka draudzības attiecībās pusaudži spēj attīstīt tieši harmoniskas attiecības un pašvērtējumu, un augstākas sociālās iemaņas (Nawaz, 2012), un samazina delinkventas uzvedības risku pusaudžiem (Weimer, et al., 2004). Tiek uzskatīts, ka intelektuālās spējas pieaug ar indivīda vecumu un gūto pieredzi, tādēļ emocionālais intelekts attīstās dzīves laikā (Ciarrochi et al., 2001b, kā minēts Luebbers et al.), savukārt piesaistes kvalitāte visas dzīves posmā ir samērā droša un pastāvīga (Goosens, van Ijzendoorn & Tavecchio, 1986). Var secināt, ka arī tēviem ir nozīmīgi iesaistīties bērna audzināšanā, vissevišķi, ja mātei ir raksturīga nedroša piesaiste, bet tēvam droša piesaistes kvalitāte, lai gan bērnam svarīgākā ir un paliek māte, jo tā ir sākotnējā piesaistes figūra bērnam nākot pasaulē (Caldera, 2004).

Tiek uzskatīts, ka pat tad, ja indivīds spēj iemācīties un pārņemt atbilstošas sociālās prasmes, lai efektīvāk sadarbotos ar vienaudžiem, esošā nedrošības izjūta, kas rodas no negatīva pašvērtējuma, var kavēt prosociālas uzvedības veidošanos. Vairākos pētījumos tiek uzsvērts, ka grūtības prosociālas uzvedības attīstīšanā var būt saistītas ar vienaudžu noraidījumu (Cavell, 1990; Coie, Dodge & Kupersmidt, 1990; McFarlane, Bellissimo & Norman, 1995). Tieši pusaudži ar zemu pašcieņu, visticamāk attīsta negatīvus kognitīvos pārvarēšanas stilus un būtiski palielina risku delinkventai uzvedībai un attīstīties depresijai un suicidālām tendencēm (Kazdin, 1990; McFarlane et al., 1995; Overholster, Adams, Lehnert & Brinkman, 1995). Tādējādi augstākas emocionālā intelekta saistītās prasmes varētu palīdzēt emocionālo grūtību risināšanā pusaudžiem ikdienas dzīvē (Ciarrochi et al., 2001b, kā minēts Luebbers et al., 2007).

Pētījumam ir nozīmīga sociālā un praktiskā vērtība, kur tiek atspoguļota cik lielā mērā piesaistes kvalitāte ar māti ietekmē draudzības attiecības un emocionālo intelektu pusaudžiem, meiteņu un zēnu atšķirības draudzības attiecībās. Šajā pētījumā gūtā informācija varētu būtiski palīdzēt skolās un sociālajā darbā strādājošajiem psihologiem un pedagogiem, lai

labāk izprastu pusaudžu uzvedības iespējamus iemeslus un psiholoģiskās veselības stāvokli strādājot ar pusaudžiem, jo tiek uzskatīts, ka emocionālais intelekts attīstās, līdz ar to būtiski skolā strādājot ar bērniem attīstīt pašnovērtējumu, kas veicina sociālās kompetences attīstīšanos. Savukārt sociālajā darbā, kur tiek strādāts ar ģimenēm, būtiski būtu organizēt un veikt psihosociālu izglītošanu jaunajām māmiņām, lai kopš bērna dzimšanas attīstītu un nostiprinātu augstāku piesaistes drošības kvalitāti ar māti.

SECINĀJUMI

Maģistra darba mērķis bija izpētīt sakarības starp piesaisti mātei, draudzību ar vienaudžiem un iezīmju emocionālo intelektu pusaudžiem vecumā no 13-16 gadiem, kā arī tika noskaidrots, vai pastāv dzimumatšķirības piesaistes kvalitātē mātei, draudzībā ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājos, un cik lielā mērā piesaiste mātei prognozē draudzības ar vienaudžiem un iezīmju emocionālā intelekta rādītājus. Rezultātā, pētījuma mērķis tika sasniegts.

Var secināt, ka māte veido piesaistes kvalitāti neatkarīgi no bērna dzimuma gan ar meitenēm, gan ar zēniem, jo nepastāv statistiski nozīmīgas dzimumatšķirības. Pastāv vairākas nozīmīgas saistības piesaistes kvalitātē mātei, draudzībā ar sava dzimuma labāko draugu un iezīmju emocionālā intelektā gan meitenēm, gan zēniem.

Pētījuma rezultāti liecina, ka pirmā hipotēze daļēji apstiprinās, jo augstāka pusaudžu piesaistes kvalitāte mātei, jo tiek uzrādīta augstāka izjustā uzticēšanās, komunikācijas pakāpe un zemāka atsvešināšanās attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu, bet netiek uzrādīta nozīmīgas negatīvas saistības pusaudžu piesaistes kvalitātē mātei ar delinkventu uzvedību, tādēļ var secināt, ka pusaudži spēj veidot noturīgas savstarpējās attiecības ar saviem labākajiem draugiem un adaptēties sociālā vidē (Nawaz, 2012), viņiem ir attīstītas augstākas sociālās iemaņas un empātijas spējas, un būtiski samazinās agresivitāte un antisociāla uzvedība pusaudžiem, ja bērnam ar māti ir izveidojusies augstāka drošā piesaistes kvalitāte (Weimer, et al., 2004).

Otrā pētījuma hipotēze apstiprinās, ka, jo augstāka pusaudžu drošās piesaistes kvalitāte mātei, jo augstāks emocionālais intelekts- labklājība, paškontrolē, emocionalitāte un, - sabiedriskums, kas nozīmē, ka pusaudžiem ir augstāka spēja motivēt sevi, pārvarēt vilšanos, spēj just līdzti citiem, un rīkoties atbilstoši savām iecerēm un vēlmēm, un kontrolēt savas emocijas novēršot trauksmi un nemieru, kā arī spēj ietekmēt savu domāšanu pozitīvi un vadīt savu garastāvokli, kas ir būtiski saistīts ar augstāku drošās piesaistes kvalitāti attiecībās starp māti un bērnu no dzimšanas (Goleman, 1995), līdz ar to bērni pusaudžu vecumā ir daudz autonomāki un mazāk pakļaujas vienaudžu nevēlamam spiedienam (Sroufe, Egeland, Carlson & Collins, 2005; van Ijzendoorn, 1995; Zeanah, 2000).

Pastāv dzimumatšķirības draudzības attiecībās ar sava dzimuma labāko draugu un iezīmju emocionālā intelektā. Savukārt, piesaistes kvalitātē mātei nepastāv būtiskas atšķirības starp meitenēm un zēniem. Meiteņu un zēnu savstarpējā draudzība atšķiras draudzības uztverē, kur meiteņu draudzība tiek raksturota kā īpašāka un sirsnīgāka jeb ciešāka nekā

zēniem (Cairns, Leung, Buchanan & Cairns, 1995, kā minēts Branje, Frijns, Finkenauer, Engels & Meeus, 2007), meitenēm parasti ir mazāks draugu loks, un piedēvē augstāku kvalitāti draudzībai nekā zēni (Brendgen, Markiewicz, Doyle & Bukowski, 2001, kā minēts Branje, Frijns, et al., 2007), tādēļ vieglāk izbeidz draudzību, ja saskata draudzības robežu pārkāpumus (Degirmencioglu et al., 1998, kā minēts Poulin & Chan, 2010), tādējādi veicinot zemāku draudzības kvalitāti nekā zēni, bet zēniem ir tendence iesaistīties lielākos vienaudžu grupējumos, uzturot draudzību ar sākotnējiem draugiem un vienlaikus paplašinot draugu loku (Goede, Branje & Meeus, 2009). Savukārt emocionālā intelekta atšķirības starp meitenēm un zēniem ir saistītas ar piesaistes kvalitāti ar māti, jo pusaudži ar drošu piesaistes stilu spēj labāk kontrolēt negatīvās emocijas un viņiem piemīt pozitīvas emociju pārvaldīšanas prasmes, kuras izpauž sociālajā mijiedarbībā ar vienaudžiem (Simpson, 1990, Cooper et al., 1998, kā minēts Hamarta, Deniz & Saltali, 2009). Tiek noteikts, ka neatkarīgi no abu vecāku mijiedarbības atšķirībām ar bērnu, parasti piesaiste ar abiem vecākiem izveidojas no 8- 18 mēnešiem (Caldera, 2004), kas varētu nozīmēt, ka nav nozīmīgas atšķirības kā tiek veidota piesaiste ar zēniem un meitenēm, bet gan ir atšķirības tam, kā veidojas piesaistes kvalitāte ar katru no vecākiem (Caldera, 2004).

Pastāv vairākas nozīmīgas saistības piesaistes kvalitātē mātei, draudzībā ar sava dzimuma labāko draugu un iezīmju emocionālā intelektā gan meitenēm, gan zēniem, kas nozīmē, ka augstāku drošās piesaistes kvalitāte ar māti ir būtiski saistīta ar draudzības attiecībām ar labāko draugu, augstāku pašcieņu, labklājību un sociālo kompetenci (Rubin et al., 2004), prosociālu uzvedību (Weimer, et al., 2004), empātiju un augstākām emociju pašregulācijas prasmēm (Demir & Urberg, 2004; Parker & Asher, 1993), kas ir saistītas ar bērnības attiecību pieredzi, kad vecāki ir spējuši apmierināt bērna fiziskās un emocionālās vajadzības (Caldera, 2004), kas savukārt būtiski samazina risku pasliktināties pusaudža psiholoģiskai veselībai (Buhrmester, 1990; Feldman, Rubenstein & Rubin, 1988; O'Donnell, 1976; Oldenburg & Kerns, 1997; Parker & Asher, 1987; Townsend, McCracken & Wilton, 1988, kā minēts Weimer et al., 2004).

Tika noskaidrota prognoze, cik lielā mērā piesaistes kvalitāte mātei, prognozē draudzību ar vienaudžiem un iezīmju emocionālo intelektu, kas nozīmē, ka bērna piesaistes drošības kvalitāte būtiski ietekmē pusaudžu spēju veidot noturīgas savstarpējās attiecības ar saviem vienaudžu draugiem un adaptēties sociālā vidē (Nawaz, 2012), līdz ar to zēni draudzību uztver ar cieņu, pieņemšanu, sapratni, uzticēšanos, palaušanos problēmsituācijās un kopīgām brīvā laika interesēm un aktivitātēm, līdz ar to zēniem ir raksturīgs lielāks draugu loks un draudzības stabilitāte mēdz būt augstāka nekā meitenēm (Maccoby, 1990, kā minēts Goede, Branje & Meeus, 2009).

Piesaistes drošība ar māti prognozē pusaudžu labklājības palielināšanos attiecībās ar vienaudžiem. Tas nozīmē, ka mātes, kurām ir raksturīga drošā piesaiste attiecībās ar bērnu, tiek raksturotas kā empātiskākas attiecībā uz sava bērna interesēm un vajadzībām, spējot tās apmierināt, līdz ar to, vēlākā vecumā bērni ir daudz autonomāki un mazāk pakļaujas vienaudžu nevēlamam spiedienam. Šiem bērniem esot pusaudžu vecumā ir raksturīga emocionāla labklājība un labsajūta (Sroufe, Egeland, Carlson & Collins, 2005; van Ijzendoorn, 1995; Zeanah, 2000).

Tieši meitenēm piesaistes drošība attiecībās ar māti prognozē sabiedriskuma palielināšanos attiecībās ar labāko draudzeni, kas nozīmē, ka izveidojot drošo piesaisti ar māti, vēlākā vecumā meitenēm tiek konstatēta augstāka apmierinātību ar dzīvi, un spēja vieglāk adaptēties jaunā sociālā vidē (Sroufe, Egeland, Carlson & Collins, 2005; van Ijzendoorn, 1995; Zeanah, 2000), izjūtot augstāku komunikāciju un labas saskarsmes prasmes (Jacobs, Simb & Zimmermann, 2014).

Balstoties uz pētījumā gūtajiem rezultātiem, var secināt, ka šis pētījums ir būtisks Latvijas sabiedrībai, jo iegūtā informācija var nozīmīgi palīdzēt mācību iestādēs un sociālajā nozarē strādājošajiem, lai veicinātu veselīgas starppersonu attiecības ar vecākiem un vienaudžiem, kas iespējams paaugstinātu dzīves kvalitāti Latvijā dzīvojošajām ģimenēm.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

- Abrams, D., Hogg, M., & Marques, J. M. (2005). A social psychological framework for understanding social inclusion and social exclusion. In D. Abrams, M. Hogg & J. M. Marques (Eds.), *The social psychology of inclusion and exclusion*. New York: Psychology Press.
- Ainsworth, M., Blehar, M.C., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. NJ: Erlbaum. Hillsdale.
- Alegre, A. (2012). The relation between the time mothers and children spent together and the children's trait emotional intelligence. *Child Youth Care Forum, 41*, 493-508.
- Alerge, A., & Benson, M. (2010). Parental behaviors and adolescent adjustment: Mediation via adolescent trait emotional intelligence. *Individual Differences Research, 8*, 83-96.
- Anderson, G. (2005). Family relations, adjustment and well-being in a longitudinal study of children in care. *Child and Family Social Work, 10*, 43-56.
- Arrindell, W.A., Akkerman, A., Bages, N., Feldman, L., Caballo, V.E., Oei. T.P.S., et al. (2005). The Short-EMBU in Australia, Spain, and Venezuela: Factorial invariance, and associations with sex roles, self-esteem, and eysenckian personality dimensions. *European Journal of Psychological Assessment, 21*, 56-66.
- Armsden, G.C., & Greenberg, M.T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: individual differences and their relationship to psychological wellbeing in adolescence. *Journal of youth and adolescence, 16*, 427- 454.
- Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema, 18*, 13-25.
- Bar-On, R., & Parker, J. D. A. (2000). *E.Q.i: YV baron emotional quotient inventory: Youth version*. Technical manual. North Towanda, NY: Multi-Health Systems Inc.
- Bar-On, R. (1997). *EQ-i Bar-On emotional quotient inventory*. On: Multi –Health Systems, Toronto, Canada.
- Barrett, P.M., Webster, H.M., & Wallis, J.R. (1999). Adolescent self-esteem and cognitive skills training: a school- based intervention. *Journal of Child and Family Studies, 8*(2), 217-227.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships, 7*, 147–178.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: Test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 226–244.

- Benenson, J.F., & Christakos, A.(2003). The greater fragility of females versus males closest same-sex friendships. *Child Development, 74*, 1123-1129.
- Benton, S.A., Robertson, J.M., Tseng, W., Newton, F.B., & Benton, S.L. (2003). Changes in counseling center client problems across 13 years. *Professional Psychology: Research and Practice, 34*, 66-72.
- Berndt, T. J. (2002). Friendship quality and social development. *Current Directions in Psychological Science, 11*, 7–10.
- Berndt, T. J., Hawkins, J. A., & Jiao, Z. (1999). Influences of friends and friendships on adjustment to junior high school. *Merrill-Palmer Quarterly, 45*, 13–41.
- Berndt, T. J. (1996). Exploring the effects of friendship quality on social development. In: W. M. Bukowski, A. Newcomb & W. W. Hartup (Eds.), *The Company they Keep: Friendship in Childhood and Adolescence* (pp. 346–365). New York, NY.
- Berndt, T. J. (1989). Obtaining support from friends during childhood and adolescence. In: D. Belle (Ed.), *Children's Social Networks and Social Supports* (pp. 308–330). New York, NY.
- Berndt, T. J. (1982). The features and effects of friendship in early adolescence. *Child Development, 53*, 1447–1460.
- Berndt, T. J., & Keefe, K. (1995). Friends' influence on adolescents' adjustment to school. *Child Development, 66*, 1312–1329.
- Bite, I., Miltuza, A., & Sebre, S. (2011). Habit of playing computer and video games, aggression, dissociation and attachment in Latvian adolescents. *Proceedings 15th European Conference on Developmental Psychology, 23-27 August*. Bergen, Norway, 385-390.
- Boivin, M., Hymel, S., & Bukowski, W.M. (1995). The roles of social withdrawal, peer rejection, and victimization by peers in predicting loneliness and depressed mood in children. *Development and Psychopathology, 7*, 765-786.
- Boulbjijs, J. (1988). *Drošais pamats*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss. *In: Attachment, 1*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). Attachment and loss. *Hogarth Press*, New York: Basic Books, 3.
- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss. *Attachment*. New York: Hogarth Press, 1.
- Brackett, M.A., & Mayer, J.D. (2003). Convergent, discriminant, and incremental validity of competing measures of emotional intelligence. *Personality and Social Psychology Bulletin, 29*, 1147-1158.
- Brackett, M.A., & Salovey, P. (2006). Measuring emotional intelligence with Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT). *Psychothema, 18*, 34-41.

- Bradley, M. M., Codispoti, M., & Lang, P. J. (2006). A multi-process account of affective startle modulation during affective perception. *Psychophysiology*, *43*, 486–497.
- Branje, S.J.T., Frijns, T., Finkenauer, C., Engels, R., & Meeus, W. (2007). You are my best friend: Commitment and stability in adolescent's same-sex friendships. *Personal relationships*, *14*, 587-603.
- Brendgen, M., Markiewicz, D., Doyle, A.B., & Bukowski, W.M. (2001). The relations between friendship quality, ranked- friendship preference, and adolescents behavior with their friends. *Merrill-Palmer Quarterly*, *47*, 395-415.
- Bretherton, I., & Munhollans, K. A. (1999). Internal working models in attachment relationships: A construct revisited. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp 89-111). New York: Guilford.
- Brown, C., George- Curran, R., & Smith, M.L. (2003). The role of emotional intelligence in the career commitment and decision-making process. *Journal of Career Assessment*, *11*, 379-392.
- Brown, L., & Wright, J. (2001). Attachment theory in adolescence and its relevance to developmental psychopathology. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, *8*, 15- 32.
- Buckley, L., Chapman R., & Sheehan, M. (2010). Protective behaviour in adolescent friendships: the influence of attitudes towards the consequences, friendship norms and perceived control. *Journal of youth studies*, *13*, 661- 679.
- Buhrmester, D. (1990). Intimacy of friendship, interpersonal competence, and adjustment during preadolescence and adolescence. *Child Development*, *61*, 1101–1111.
- Bukowski, W. M. & Hoza, B. (1989). Popularity and friendship: Issues in theory, measurement, and outcome. In: W. M. Bukowski & B. Hoza (Eds.), *Peer Relationships in Child Development* (pp. 15–45). Oxford: Wiley.
- Bukowski, W. M., Hoza, B., & Boivin, M. (1994). Measuring friendship quality during pre- and early adolescence: The development and psychometric properties of the friendship qualities scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, *11*, 471–484.
- Bukowski, W. M., Hoza, B., & Boivin, M. (1993). Popularity, friendship, and emotional adjustment during early adolescence. In B. Laursen (Ed.), *Close friendships in adolescence*. In Damon, W. (Ed.), *New directions for child development*, *60*, (pp.23-37). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

- Cairns, R.B., Leung, M.C., Buchanan, L., & Cairns, B.D. (1995). Friendships and social networks in childhood and adolescence: Fluidity, reability, and interrelations. *Child Development, 66*, 1330-1345.
- Caldera, Y. (2004). Paternal involvement and infant-father attachment: A Q-Set study. *Fathering: A Journal of Theory, Research, & Practice about Men as Fathers, 2*, 191-210.
- Campo, A. T., & Rohner, R. P. (1992). Relationship between perceived parental acceptance-rejection, psychological adjustment and substance abuse. *Child Abuse & Neglect, 16*, 429-440.
- Carmeli, A., Yitzhak-Halevy, M., & Weisberg, J. (2009). The relationship between emotional intelligence and psychological well-being. *Journal of Managerial Psychology, 24*, 66-78.
- Cavell, T.A. (1990). Social adjustment, social performance, and social skills: a tri-component model of social competence. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*, 111-121.
- Chamorro-Premuzic, T., Bennett, E., & Furnham, A. (2007). The happy personality: mediational role of trait emotional intelligence. *Personality and Individual Differences, 42*, 1633-1639.
- Charbonneau, D., & Nicol, A.M.A. (2002). Emotional intelligence and leadership in adolescents. *Personality and Individual Differences, 33*, 1101-1113.
- Christopher, J.S., Nangle, D.W., & Hansen, J. (1993). Social skill interventions with adolescents- current issues and procedures. *Behavioral Modification, 17*, 314- 338.
- Ciairano, S., Rabaglietti, E., Roggero, A., Bonino, S., & Beyers, W. (2007). Patterns of adolescent friendships, psychological adjustment and antisocial behavior: The moderating role of family stress and friendship reciprocity. *International Journal of Behavioral Development, 31*, 539–548.
- Ciarrochi, J. V., Chan, A. Y. C., & Bajgar, J. (2001b). Measuring emotional intelligence in adolescents. *Personality and Individual Differences, 31*, 1105-1119.
- Cillessen, A. H. N., Jiang, X. L., West, T. V., & Laszkowski, D. K. (2005). Predictors of dyadic friendship quality in adolescence. *International Journal of Behavioral Development, 29*, 165–172.
- Claes, M. (2003). L'univers social des adolescents. Motreal: Les Presses de l'Universite de Montreal.
- Clarke, Y., Stewart, A. (1978). And daddy makes three: the father's impact on mother and young child. *Child Development, 49*, 466-478.

- Coie, J.D., Dodge, K.A., & Kupersmidt, J. (1990). Group behaviour and social status. In S.R. Asher & J.D. Coie (Eds.), *Peer Rejection in Childhood* (pp. 17-59). Cambridge: Cambridge University Press.
- Coie, J.D., Lochman, J.E., Terry, R., & Hyman, C. (1992). Predicting early adolescent disorder from childhood aggression and peer rejection. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 60*, 783-792.
- Conger, R. D., Ge, X., Elder, G. H., Lorenz, F. O., & Simson, R. L. (1994). Economic stress, coercive family process, and developmental problems of young adults. *Child Development, 65*, 541-561.
- Contreras, J. M., Kerns, K. A., Weimer, B. L., Gentzler, A. L., & Tomich, P. L. (2000). Emotion regulation as a mediator of associations between mother-child attachment and peer relationships in middle childhood. *Journal of Family Psychology, 14*, 111-124.
- Cooper, M. L., Shaver, P. R., & Collins, V. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(5), 1380- 1397.
- Cowan, P., Cowan C., & Mehta, N. (2009). Adult attachment, couple attachment, and children's adaptation to school: an integrated attachment template and family risk model. *Attachment & Human Development, 11*(1), 29-46.
- Crawley, S. B., & Sherrod, R. B. (1984). Parent- infant play during the first year of life. *Infant Behavior and Development, 7*, 65-75.
- Cripps, K., & Zyromski, B. (2009). Adolescents psychological well- being and perceived parental involvement: implications for parental involvement in middle schools. *Research in Middle Level Education Online, 33*, 1-13.
- Crockenberg, S. C., & Leerkes, E. M., (2003). Parental acceptance, postpartum depression, and maternal sensitivity: mediating and moderating processes. *Journal of Family Psychology, 17*, 80-83.
- Demir, M., & Urberg, K. A. (2004). Friendship and adjustment among adolescents. *Journal of Experimental Child Psychology, 88*, 68-82.
- Degirmenciolu, S.M., Urberg, K.A., Tolson, J.M., & Richard, P. (1998). Adolescent friendship networks: Continuity and change over thw school year. *Merrill-Palmer Quarterly, 44*, 313-337.
- Di Fabio, A., & Blustein, D.L. (2010). Emotional intelligence and decisional conflict styles: Some empirical evidence among Italian high school students. *Journal of Carrer Assessment, 18*, 71-81.

- Di Fabio, A., & Kenny, M. E. (2012a). The contribution of emotional intelligence to decisional styles among Italian high school students. *Journal of Career Assessment, 20*, 404–414.
- Di Fabio, A., & Palazzeschi, L. (2008a). Emotional intelligence and self-efficacy in a sample of Italian high school teacher. *Social Behavior and Personality, 36*, 315-326.
- Di Fabio, A., Palazzeschi, L., Asulin-Peretz, L., & Gati, I. (2013). Career indecision versus indecisiveness: Associations with personality traits and emotional intelligence. *Journal of Career Assessment, 21*, 42–56.
- Di Fabio, A., Palazzeschi, L., & Bar-On, R. (2012). The role of personality traits, core self-evaluation and emotional intelligence in career decision-making difficulties. *Journal of Employment Counseling, 49*, 118–129.
- Doyle, A., Lawford, H., & Markiewicz, D. (2009). Attachment style with mother, father, best friend, and romantic partner during adolescence. *Journal of Research on Adolescence (Blackwell Publishing Limited), 19*, 690-714
- Erath, S.A., Flanagan, K.S., & Bierman, K.L. (2008). Early adolescent school adjustment: associations with friendship and peer victimization. *Social Development, 17*, 853-870.
- Emmerling, R. J., & Cherniss, C. (2003). Emotional intelligence and career choice process. *Journal of Career Assessment, 11*, 153-167.
- Espelage, D., Green H., & Wasserman, S. (2007). Statistical analysis of friendship patterns and bullying behaviors among youth. *New Directions for Child & Adolescent Development. 2007*, 61- 75.
- Extrema, N., Duran, A., & Rey, L. (2007). Perceived emotional intelligence and dispositional optimism- pessimism: analyzing their role in predicting psychological adjustment among adolescents. *Personality and Individual Differences, 42*, 1069-1079.
- Extremera, N., & Fernandez- Berrocal, P. (2006). Emotional intelligence as predictor of mental, social, and physical health in university students. *The Spanish Journal of Psychology, 9*, 45-51.
- Fabio, Di A., & Saklofske, D. (2014). Comparing ability and self-report trait emotional intelligence, fluid intelligence, and personality traits in career decision. *Personality and Individual Differences, 64*, 174-178.
- Feldman, S.S., Rubenstein, J.L., & Rubin, C. (1988). Depressive affect and restraint in early adolescents: relationships with family structure, family process, and friendship support. *Journal of Early Adolescence, 8*, 279- 296.

- Flouri, E., & Buchanan, A. (2003). The role of father involvement and mother involvement in adolescents psychological well-being. *British Journal of Social Work, 33*, 399-406.
- Frederickson, N., Petrides, K.V., & Simmonds, E. (2012). Trait emotional intelligence as a predictor of socioemotional outcomes in early adolescence. *Personality and Individual Differences, 52*, 323-328.
- Fry, A. F., & Hale, S. (2000). Relationships among processing speed, working memory, and fluid intelligence in children. *Biological Psychology, 54*, 1–34.
- Furman, W. (1996). The measurement of friendship perceptions: conceptual and methodological issues. In W. M. Bukowski, A. F. Newcomb, & W. W. Hartup (Eds.), *The company they keep: Friendships in childhood and adolescence*. New York: Cambridge University Press.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationship in their social networks. *Developmental Psychology, 21*, 1016-1024.
- Furnham, A., & Christoforou, I. (2007). Personality trait, emotional intelligence, and multiple happiness. *North American Journal of Psychology, 9*, 439-462.
- Gaertner, A. E., Fite, P. J., & Colder, C. R. (2010). Parenting and friendship quality as predictors of internalizing and externalizing symptoms in early adolescence. *Journal of Child and Family Studies, 19*, 101–108.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
- Gardner, K., & Qualter, P. (2010). Concurrent and incremental validity of three trait emotional intelligence measures. *Australian Journal of Psychology, 62*, 5-13.
- Goede, I.H.A., Branje, S.J.T., & Meeus, W.H.J. (2009). Developmental changes and gender differences in adolescents perceptions of friendships. *Journal of Adolescence, 32*, 1105-1123.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
- Goosens, F. A., van Ijzendoorn M. H., & Tavecchio, L.W. (1986). Stability of attachment across time and context in a Dutch sample. *Psychological Reports, 58*, 23–32.
- Gorostiaga, A., Balluerka, A. A., Haranburu, M., & Alonso-Arbiol, I. (2011). Measuring perceives emotional intelligence in adolescent population: validation of the short trait meta- mood scale (TMMS-23). *Interactional Journal of Clinical and Health Psychology, 11*, 523-537.
- Gottman, J. (1997). *Raising an emotionally intelligent child: The heart of parenting*. New York: Simon & Schuster.

- Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (1997). *Meta-emotion. How families communicate emotionally*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Assoc. Pub.
- Graham, J.A., Cohen, R., Zbikowski, S.M., & Secrist, M.E. (1998). A longitudinal investigation of race and sex as factors in children's classroom friendship choice. *Child Study Journal*, 28, 245-266.
- Hamarta, E., Deniz, M. E., & Saltali, N. (2009). Attachment styles as a predictor of emotional intelligence. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 9, 213-229.
- Hartup, W. W. (1996). The company they keep: friendships and their developmental significance. *Child Development*, 67, 1-13.
- Hartup, W. W., & Stevens, N. (1997). Friendships and adaptation in the life course. *Psychological Bulletin*, 121, 355-370.
- Hawkins, J., Catalano, R.F., & Miller, J. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: implications for substance abuse prevention. *Psychological bulletin*, 112, 64-105.
- Heermann, J.A., Jones, L.C., & Wikoff, R.L. (1994). Measurement of parent behavior during interactions with their infants. *Infant Behavior and Development*, 17, 311-321.
- Hemmati, T., Mills, J. F., & Kroner, D. G. (2004). The validity of the Bar-On emotional intelligence quotient in an offender population. *Personality and Individual Differences*, 37, 695-706.
- Hymel, S., Vaillancourt, T., McDougall, P., & Renshaw, P.D. (2002). Peer acceptance and rejection in childhood. In P. K. Smith & C. H. Hart (Eds.), *Blackwell handbook of childhood social development* (pp. 265-284). Oxford: Blackwell Publishing.
- Jackson, L.M., Pratt, M.W., Hunsberger, B., & Pancer, S.M. (2005). Optimism as a mediator between perceived parental authoritativeness and adjustment among adolescents: Finding the sunny side of the street. *Social Development*, 14, 273-304.
- Jacobs, I., Sim, Ch-W., & Zimmermann, J. (2014). The German TEIQue-SF: Factorial structure and relations to agentic and communal traits and mental health. *Personality and Individual Differences*, 72, 189-194.
- Johnson, J.G., Cohen, P., Chen, H., Kasen, S., & Brook, J.S. (2006). Parenting behaviors associated with risk for offspring personality disorder during adulthood. *Archives of General Psychiatry*, 63, 579-587.
- Kazdin, A.E., (1990). Childhood depression. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 31, 121-160.

- Kessler, R.C. & Walters, E. E. (1998). Epidemiology of DSM-III-R major depression and minor depression among adolescents and young adults in the national comorbidity survey. *Depression and Anxiety, 7*, 3-14.
- Killen, M., & Rutland, A. (2011). Children and social exclusion: Morality, prejudice and group identity. *Journal of Moral Education, 42*, 258-260.
- Knafo, A., & Plomin, R. (2006). Parental discipline and affection and children's prosocial behavior: genetic and environmental links. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*, 147- 164.
- Kobak, R. R., & Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: working models, affect regulation, and perceptions of self and others. *Child Development, 59*, 135-146.
- Kong, F., & Zhao, J. (2013). Affective mediators of the relationship between trait emotional intelligence and life satisfaction in young adults. *Personality and Individual Differences, 54*, 197-201.
- Laible, D.J., Carlo, G., & Raffaelli, M. (2000). The differential relations of parent and peer attachment to adolescent adjustment. *Journal of youth and adolescent, 29*, 45-59.
- Lamb, M.E. (1986). The changing roles of fathers. In M.E. Lamb (Ed.), *The father's role: Applied perspectives* (pp. 3-27). New York: Wiley.
- Landa, J.M.A., Martos, M.P., & Lopez-Zafra, E. (2010). Emotional intelligence and personality traits as predictors of psychological well-being in Spanish undergraduates. *Social Behavior and Personality, 38*, 783-794.
- Landry, G. J., Simon, M. M., Webb, I. C., & Mistlberger, R. E. (2006). Persistence of a behavioral food-anticipatory circadian rhythm following dorsomedial hypothalamic ablation in rats. *American Journal of Physiology: Regulatory, Integrative and Comparative Physiology, 290*, 1527–1534.
- Luebbers, S., Downey, L.A., & Stough, C. (2007). The development of an adolescent measure of EI. *Personality and Individual Differences, 42*, 999-1009.
- Maccoby, E. E. (1990). Gender and relationships: A developmental account. *American Psychologist, 45*, 513-520.
- Main, M. (1996). Introduction to the special section on attachment and psychopathology: Overview of the field of attachment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 64*, 237–243.
- Main, M., Kaplan, N., Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50*, 66–104.

- Main, M. & Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure, disorganized/disoriented attachment pattern: Procedures, findings, and implications for the classification of behavior. In M. Yogman & T.B. Brazelton (Eds.), *Affective Development in infancy*. Norwood, NJ: Ablex.
- Martinez- Pons, M. (1999). Parental inducement of emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality, 18*, 3-23.
- Mavroveli, S., Petrides, K. V., Rieffe, C., & Bakker, F. (2007). Trait emotional intelligence, psychological well-being and peer- rated social competence in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology, 25*, 263- 275.
- Mavroveli, S., Petrides, K. V., Sangareau, Y., & Furnham, A. (2009). Exploring the relationships between trait emotional intelligence and objective socio-emotional outcomes in childhood. *British Journal of Educational Psychology, 79*, 259-272.
- Mavroveli, S., & Sanchez- Ruiz, M. J. (2011). Trait emotional intelligence influences on academic achievement and school behaviour. *British Journal of Educational Psychology, 81*, 112-134.
- Maxwell, K.A. (2002). Friends: the role of peer influence across adolescent risk behaviors. *Journal of youth and adolescence, 31*, 267-277.
- Mayer, J. D. & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. J. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence* (pp. 3–31). New York: Basic Books.
- Mayer, J.D, Caruso, D.R, & Salovey, P. (2008). Emotional intelligence meets traditional standarts for an intelligence. *Intelligence, 27*, 267-298.
- Mayer, J.D, Salovey, P., & Caruso, D.R. (2004). Emotional Intelligence: theory, filings and implications. *Psychological Inquiry, 15*, 197-215.
- McCord, J. (1993). Problem behaviors. In S. Feldman & E. G. R. Elliot (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* (pp 431- 456).Cambridge,MA:Harvard University Press.
- McFarlane, A.H., Bellissimo., A., & Norman., G.R. (1995). The role of family and peers in social selfefficacy: links to depression in adolescence. *American Journal of Orthopsychiatry, 65*, 402-410.
- Meder, J., Sawicka, M., Osuchowska, A., Waniek, J., & Kosznik, K. (2009). The phenomenon of dual diagnosis in the light of attachment theory – a case study. *Archives of psychiatry & psychotherapy, 11*, 57- 62
- Mikolajczak, M., Nelis, D., Hansenne, M., & Quoidback, J. (2008). If you can regulate sadness, you can probably regulate shame: associations between trait emotional

- intelligence, emotion regulation and coping efficiency across discrete emotions. *Personality and Individual Differences*, 44, 1356-1368.
- Mikulincer, M., & Nachshon, O. (1991). Attachment styles and patterns of self-disclosure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 321–331.
- Millstein, S. G. & Litt, I. F. (1993). Adolescent health. In S. Felman. & E. G. R. Elliot (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* (pp 431-456). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Nasir, F., & Munaf, S. (2011). Emotional Intelligence and academics of adolescents: A correlational and gender comparative study. *Journal of Behavioral Sciences*, 21, 93-101.
- Nawaz, S. (2011). The relationship of parental and peer attachment bonds with the identity developmental during adolescence. *FWU Journal of Social Sciences*, 5, 104- 119.
- Newcomb, A. F., & Bagwell, C. L. (1995). Children’s friendship relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 117, 306-347.
- Newcomb, M.D., & Bentler, P.M. (1988). Impact of adolescence drug use and social support on problems of young adults: a longitudinal study. *Journal of Abnormal Psychology*, 97, 64-75.
- O’Conor, Jr., R.M., & Little, I.S. (2003). Revisiting the predictive validity of emotional intelligence: Self-report versus ability- based measures. *Personality and Individual Differences*, 35, 1893-1902.
- O’ Donnel, W.J. (1976). Adolescent self- esteem related to feelings toward parents and friends. *Journal of Youth and Adolescence*, 5, 179-185.
- Oglivy, C.M. (1994). Social skills training with children and adolescents: A review of the evidence on effectiveness. *Educational Psychology*, 14, 73-83.
- Oldenburg, C.M., & Kerns, K.A. (1997). Associations between peer relationships and depressive symptoms: Testing moderator effects of gender and age. *Journal of Early Adolescence*, 17, 319-337.
- Oriol, X., Sala-Roca, J., & Fillela, G. (2014). Emotional competences of adolescents in residential care: Analysis of emotional difficulties for intervention. *Children and Youth Services Review*, 44, 334-340.
- Oshino, S., Suzuki, A., Ishii, G., & Otani, K. (2007). Influences of parental rearing on the personality traits of healthy Japanese. *Comprehensive Psychiatry*, 48, 465–469.
- Overholster, J.C., Adams, D.M., Lehnert K.L., & Brinkman, D.C. (1995). Self esteem deficits and suicidal tendencies among adolescents. *Journal of American Academy of Child Adolescent Psychiatry*, 34, 919-928.

- Palmer, B.R., Manocha, R., Gignac, G., & Stough, C. (2003). Examining the factor structure of the Bar-On emotional quotient inventory with an Australian general population sample. *Personality and Individual Differences, 35*, 1191- 1210.
- Park, K. A., & Waters, E. (1989). Security of attachment and preschool friendships. *Child Development, 60*, 1076–1081.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology, 29*, 611-621.
- Parker, J.G., & Asher, S.R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin, 102*, 357-389.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology, 29*, 611–621.
- Parmar, P., & Rohner, R. P. (2005). Relation among perceived intimate partner acceptance, remembered parental acceptance, and psychological adjustment among young adults in India. *Ethos, 33*, 402-413.
- Patterson, G.R., Reid, J.B. & Dishion, T.J. (1998). Antisocial boys. In: J.M. Jenkins, K. Oatley & N.L. Stein (Eds). *Human emotions: a reader*. Malden, MA: Blackwell.
- Petrides, K. V. (2009). Psychometric properties of the trait emotional intelligence questionnaire (TEIQue). *Assessing emotional intelligence: Theory, research, and applications, 85-101*.
- Petrides, K, V., & Furnham, A. (2003). Trait emotional intelligence: behavioral validation in two studies of emotion recognition and reactivity to mood induction, *European Journal of Personality, 39-57*.
- Petrides, K.V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality, 15*, 425-448.
- Petrides, K. V., Pita, R., & Kokkinaki, F. (2007). The location of trait emotional intelligence in personality factor space. *British Journal of Psychology, 98*, 273-289.
- Petrides, K.V., Sangareau, Y., Furnham, A., & Frederickson, N. (2006). Trait emotional intelligence and children’s peer relations at school. *Social Development, 15*, 537-547.
- Pickett, W., (2002). Gradients in risk for youth injury associated with multiple-risk behaviors: A study of 11,329 Canadian adolescents. *Social science & medicine, 55*, 1055-1067.
- Pietromonaco, P. R., & Feldman Barrett, L. (2000). Internal working models: What do we

- really know about the self in relation to others? *Review of General Psychology*, 4, 155–175.
- Poulin, F., & Chan, A. (2010). Friendship stability and change in childhood and adolescence. *Developmental Review*, 30(3), 257-272.
- Prinstein, M.J., Boergers, J., & Spirito, A. (2001). Adolescents' and their friends' health-risk behavior: Factors that alter or add to peer influence. *Journal of pediatric psychology*, 26(5), 287-298.
- Resurrection, D.M., Salguero, J.M., & Ruiz- Aranda, D. (2014). Emotional intelligence and psychological maladjustment adolescence: A systematic review, *Journal of Adolescence*, 37, 461-472.
- Ridenour, T.A., Greenberg, M.T., & Cook, E.T. (2006). Structure and validity of people in my life: a self- report measure of attachment in late childhood. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 1037-1053.
- Rose, A.J. (2007). Structure, content, and socioemotional correlates of girls and boys friendships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 53, 489-506.
- Rose, A.J., & Rudolph, K. (2006). A review of sex differences in peer relationships processes: Potential tradeoffs for the emotional and behavioral development of girls and boys. *Psychological Bulletin*, 132, 98-131.
- Rosswurm, A., Pierson, B., & Woodward, L. (2007). The relationship between MBTI personality types and attachment styles of adults. *Psychology Journal*, 4, 109-127.
- Rubin, K. H., Bukowski, W., & Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. In W. Damon, R. M. Lerner, & N. Eisenberg (Eds.), *Social, emotional, and personality development. Handbook of child psychology*, 3. New York: Wiley.
- Rubin, K. H., Dwyer, K. M., Booth- LaForce, C., Kim, A. H., Burgess, K. B., & Rose-Krasnor, L. (2004). Attachment, friendship, and psychosocial functioning in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 24, 326-356.
- Russell, A., & Russell, G, (1996). Positive parenting and boys' and girls' misbehaviour during a home observation. *International Journal of Behavioral Development*, 19, 291-307.
- Rutland, A., Cameron, L., Jugert, P., Nigbur, D., Brown, R., Watters, Ch., Hossain, R., Landau, A., & Le Touze, D. (2012). Group identity and peer relations: a longitudinal study of group identity, perceived peer, acceptance, and friendships amongst ethnic minority English children. *British Journal of Developmental Psychology*, 30, 283-302.
- Saklofske, D. H., Austin, E. J., & Minski, R. S. (2003). Factor structure and validity of a trait emotional intelligence measure. *Personality and Individual Differences*, 34, 707–721.

- Salovey, P., Bedell, B., Detweiler, J., & Mayer, J. (1999). Coping intelligently: Emotional intelligence measure. *Personality and Individual Differences, 34*, 707-721.
- Schore, A.N. (1997). A century after Freud's project: is rapprochement between psychoanalysis and neurobiology at hand? *Journal of the American Psychoanalytic Association, 45*, 841-867.
- Schu, M., Lui, R., & Wang, J. (2001). Controlled study on behavior problems, family factors and parental rearing styles in students with poor academic achievement. *Chinese Mental Health Journal, 15*, 391-393.
- Schutte, N.S., Malouff, J.M., Hall, L.E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, Ch. J., & Dornheim, L. (1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences, 25*, 167-177.
- Sebastian, C., Viding, E., Williams, K.D., & Blakemore, S.J. (2010). Social brain development and the affective consequences of ostracism in adolescence. *Brain and Cognition, 72*, 134–145.
- Sevdalis, N., Petrides, K.V., & Harvey, N. (2007). Trait emotional intelligence and decision-related emotions. *Personality and Individual Differences, 42*, 1347-1358.
- Shumaker, D., Miller, C., Ortiz, C., & Deutsch, R. (2011). The forgotten bonds: The assesment and contemplation of sibling attachment in divorce and parental separation. *Family court review, 49*, 46- 58.
- Simson, J.A. (1990). Influence of attachment styles on romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*, 971-980.
- Smith, L., Ciarrochi, J., & Heaven, P. C. L. (2008). The stability and change of trait emotional intelligence, conflict communication patterns, and relationship satisfaction: a one-year longitudinal study. *Personality and Individual Differences, 45*, 738–743.
- Spear, L. P. (2000). The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 24*, 417–463.
- Sroufe, L.A., Egeland, B., Carlson, E.A., & Collins, W.A. (2005). *The development of the person: the Minnesota study of risk and adaptation from birth to adulthood*. New York: Guilford Press.
- Sroufe, L. A. & Fleeson, J. (1986). Attachment and the construction of relationships. In W. W. Hartup & Z. Rubin (Eds.), *Relationships and development* (pp. 51–71). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Stepp, S.D., Pardini, D.A, Loeber, R., & Morris, N.A. (2011). The relation between adolescent social competence and young adult delinquency and educational attainment

- among at-risk youth: the mediating role of peer delinquency. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(8), 457-465.
- Straus, M.A., Gelles, R.J., & Steinmetz, S.K. (1980). *Behing closed doors: Violence in the American family*. Garden City, NJ: Doubleday.
- Tomada, G., Schneider, B. H., de Domini, P., Greenman, P. S., & Fonzi, A. (2005). Friendship as a predictor of adjustment following a transition to formal academic instruction and evaluation. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 314–322.
- Townsend, M.A.R., McCracken, H.E., & Wilton, K.M. (1988). Popularity and intimacy as determinants of psychological well-being in adolescent friendships. *Journal of Early Adolescence*, 8, 421-436.
- Van Ijzendoorn, M. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta- analysis on the predictive validity of the adult attachment interview. *Psychological Bulletin*, 117, 387-403.
- Van Leeuwen, K. G., & Vermulst, A. A. (2004). Ghent parental behavior questionnaire: Psychometric properties; parents ratings; factor structure; internal consistency. *European Journal of Psychological Assessment*, 4, 283-298.
- Villanueva, J. J., & Sanchez, J. C. (2007). Trait emotional intelligence and leadership self-efficacy: Their relationship with collective efficacy. *Spanish founai of Psychoiogy*, 10, 349-357.
- Vaughn S. & Elbaum B. (1999). The self-concept and friendships of students with learning disabilities: A developmental perspective. In: R. Gallimore (Ed.), *Developmental Perspectives on Children with High-incidence Disabilities* (pp. 81–107). Erlbaum, Mahwah, NJ.
- Wang, L., Altgassen, M., Liu, W., Xiong, W., Akgun, C., & Kliegel, M. (2011). Prospective memory across adolescence: the effects of age and cue focality. *Developmental Psychology*, 47, 226–232.
- Warwick, J., & Nettelbeck, T. (2004). Emotional intelligence is . . . ? *Personality and Individual Differences*, 37, 1091–1100.
- Watson, S. M. R., & Gable, R. (2013). Cognitive development of adolescents at risk or with learning and/or emotional problems: Implications for teachers. *Intervention in school and clinic*, 49 (2), 108- 112.
- Weimer, B., Kerns, K., & Oldenburg, C. (2004). Adolescents interactions with a best friend: Associations with attachment style. *Journal of Experimental Child Psychology*, 88, 102-120.

- Weinfield, N.S., Ogawa, J.R., & Sroufe, A.L. (1997). Early attachment to adolescent peer competence. *Journal of Research on Adolescence*, 7, 241–265.
- Weisinger, H. (1998). *Emotional intelligence at work*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- West, M., Rose, M.S., Spreng, Sh., Sheldon- Keller, A., & Adam, K. (1998). Adolescent Attachment Questionnaire: A Brief Assessment of Attachment in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 27(5), 661-673.
- Wied de M., Branje, S.J.T., & Meeus, W.H.J. (2007). Empathy and conflict resolution in friendship relations among adolescents. *Aggressive Behavior*, 33, 48-55.
- Williams, C., Daley, D., Burnside, E., & Hammond- Rowley, S. (2010b). Does item overlap account for the relationship between trait emotional intelligence and psychopathology in preadolescents? *Personality and Individual Differences*, 48, 867-871.
- Witkow, M., & Furling, A. (2010). In - school versus out- of- school friendships and academic achievement among an ethnically diverse sample of adolescents. *Journal of research on adolescence*, 20, 631- 650.
- You, Ji-In., & Bellmore, A. (2012). Relational peer victimization and psychosocial adjustment: The mediating role of best friendship qualities. *Journal of the International Association for Relationship research*, 19, 340-353.
- Zeanah, C.H., Jr. (2000). *Handbook of infant mental health*. New York: Guilford Press.